

БАХТЛИ ШАҲЗОДА

Шаҳар узра бўй чўзган баланд устунда Бахтли Шаҳзоданинг ҳайкали турарди. У бошдан-оёқ олтин япроқчалар билан қопланган: кўзларининг ўрнидаги бир жуфт нурафшон забаржад ва қиличининг дастасидаги йирик лаъл ял-ял товланарди.

Шаҳзодага бутун шаҳар мафтун эди.

— У хўроз-парракдек ажойиб!— хитоб қилди Шаҳар Маслаҳатчиларидан бири, санъатни нақадар нозик тушунишини намойиш қилиш учун.— Аммо, хўроз-парракдек фойдали эмас, албатта,— шу заҳоти қўшиб қўйди у, ишбилармонлиги шубҳа остида қолишидан қўрқиб. Маслаҳатчи ўзини ғоят омилкор деб биларди.

— Бахтли Шаҳзодадан ўртак олсанг бўлмайди-ми?— деди оқила она,— оймомани олиб бер,— деб хараша қилаётган боласига. — Бахтли Шаҳзода ҳеч қачон инжиқлик қилмайди!

— Қаранг-а, дунёда тўла бахтга эришган кимса ҳам бор экан; бу жуда қувонарли ҳол!— ғулдуради ҳаётдан аламзада бўлган бир киши, ғаройиб ҳайкалга ошуфта тикиларкан.

— Худди фариштанинг ўзи-я!— деб хитоб қилишди оппоқ пешгирли сербар оч-қизил кўйлак кийган Етимхона Болалари¹, ибодатхонадан чиқа солиб.

— Қаердан била қолдиларинг?— эътироз билдирди Риёзиёт Муаллими.— Ахир биронта фариштани ҳам кўрмагансиз-ку.

¹ Хайр-эҳсон ҳисобига очилган мактаб талабалари.

— О, биз уларни тушимизда кўрамиз!— жавоб беришди Етимхона Болалари. Риёзиёт Муаллими уларга хўмрайиб қараб қўйди: болаларнинг туш кўришлари унга асло маъқул эмасди.

Бир куни тунда ўша шаҳарнинг тепасидан бир Қалдирғоч учиб кетаётганди. Дўстлари олти ой бурун Мисрга учиб кетишган, у эса Қамишпояга ошиқ бўлиб, улардан орқада қолганди. Қалдирғоч уни эрта баҳорда, катта сариқ капалакнинг кетидан қувиб кетаётганида кўриб қолганди. Қамишнинг нозик қадди уни шу қадар мафтун этдики, капалакни ҳам унутиб, донг қотиб қолди. Гапни чувалатишни ёқтирмайдиган Қалдирғоч, тўғридан-тўғри мақсадга кўча қолди.

— Сени севишимни хоҳлайсанми?— деб сўради у. Қамиш унга жавобан чуқур гаъзим бажо келтирди.

Қувончга тўлган Қалдирғоч унинг устида чарх уриб уча бошлади; баъзан қанотлари тегиб, сувнинг юзида жимир-жимир кумуш ҳалқалар ҳосил бўларди. Қалдирғоч муҳаббатини шу тахлит изҳор қиларди. Бу висол ўйини ёз бўйи давом этди.

— Топган тенгини қаранглар!— чуғурлашди бошқа қалдирғочлар.— Узи сариқ чақага арзимаёди; бунинг устига қанча қариндоши бор!

Чиндан ҳам дарёни қамишзор тутиб кетганди. Куз келгач, қалдирғочлар учиб кетишди.

Улар кетишлари билан Қалдирғоч яккаланди, етимчадек ҳис қилди ўзини; севгилиси ҳам жонига тега бошлаганди.

— Худди соқовнинг ўзи-я!— зорланди Қалдирғоч.— Боз устига анчайин қув кўринади; бўлмаса, шабада билан ўйнашармиди...

Ҳақиқатан ҳам шабада келди дегунча, Қамиш нозланиб шундай эшилиб кетардики...

— Хонаки бўлса ўзига, лекин мен саёҳатга чиқарилганман-да, шундай экан, хотиним ҳам саёҳатни сева қолса бир жойи камайиб қолмасди.

— Хўш, мен билан учиб кетишни хоҳлайсанми?— сўради у ниҳоят Қамишдан. Аммо Қамиш бошини чайқади: у уйига шундай ўрганиб қолгандики!

— Ҳали муҳаббатим билан пачакилашиб юрган экансан-да!— деб қичқирди Қалдирғоч.— У ҳолда мен эҳромларга¹ учиб кетаман, алвидо!

¹ Миср эҳромлари.

Шундай деб, Қалдирғоч учиб кетди.

Қалдирғоч кунбўйи учди, ниҳоят тунда бир шаҳарга етиб келди.

— Қаерга қўнсам экан?— ўйланиб қолди у.— Мени кутиб олиш учун шаҳарда тайёргарлик кўрилган бўлса керак, деб ўйлагандим.

Бир пайт баланд устун тепасида турган ҳайкалга кўзи тушди.

— Жуда соз. Шу ерда қолганим бўлсин: қулай жой ва тоза ҳаво— жоннинг роҳати-ку!

Шундай дея Қалдирғоч Бахтли Шаҳзоданинг оёқлари остига қўнди.

— Энди менинг олтин ётоқхонам бор!— ғурурланиб қўйди у атрофига назар соларкан ва бошини қанотларининг остига олиб энди уйқуга чоғланиб турганди ҳамки, устига йирик бир томчи келиб тушди.

— Ажабо!— ҳайратланди Қалдирғоч.— Осмонда бир парча ҳам булут йўқ: тиниқ ва чароғон юлдузлар парпираб турган бўлса, ёмғир қаёқдан пайдо бўлди экан? Шимолий Европанинг об-ҳавоси жуда расво-да. Ёмғир Қамишгинамнинг жони-дили эди, аммо у шундай худбин эдики.

Шу пайт яна бир томчи келиб урилди.

— Э, ўргилиб қўйдим: ёмғирдан сақлолмайдиган ҳайкалдан нима наф?! Биронта соябонли мўри топмасам бўлмайти шекилли.

Шундай деб, Қалдирғоч парвозга шайланди. Аммо қанотларини ёйишга улгурмасидан яна бир томчи келиб тушди. Қалдирғоч тепага қаради ва нимани кўрди дег!

Бахтли Шаҳзоданинг кўзлари жиққа ёшга тўлиб, заррин ёноқларидан оқиб тушарди. Ой нурлари тушаётган юзи шу қадар фусункор эдики, буни кўриб Қалдирғочнинг кўнгли бузилиб кетди.

— Сен кимсан?— деб сўради Қалдирғоч.

— Мен Бахтли Шаҳзодаман.

— Унда нега йиғлаяпсан? Шалаббо қилиб юбординг-ку!

— Тириклик пайтимда, Сан-Суси саройида яшаган чоғларимда юрагим одамларникидек жонли эди,— хўрсиниб қўйди ҳайкал.— Кўзёши нима эканидан мутлақо беҳабар эдим. Чунки бу саройнинг эшиклари ғамалам учун таққа-тақ ёпиқ эди. Купни дўстларим даврасида ўйин-кулги билан ўтказардим, кечқурунлари эса

муҳташам Танобий Уйда рақс тушардим. Боғни ба-
ланд деворлар ўраб турарди; унинг ортида нималар
борлигини сўраш эса хаёлимга ҳам келмасди. Атро-
фимдаги нарсалар шундай гўзал, шундай гўзал эди-
ки! Мени Бахтли Шаҳзода, деб аташарди яқинларим.
Чиндан ҳам бахтли эдим, агар бахт ўйин-кулгиданги-
на иборат бўлса албатта. Шу тахлит яшадим, шу тах-
лит вафот этдим. Мана, энди ўлганимдан сўнг, мени
шундай юксак жойга ўрнатишдики, бу ердан туриб
шаҳаримнинг ҳамма гурбат ва аянчларини яққол кў-
риб турибман ва гарчи юрагим энди қалайдан бўлса
ҳам, ёшимни тийиб туrolмаяпман.

— Аҳ-ҳа, демак ҳаммаёғи олтиндан эмас экан-да?—
хаёлидан ўтказди Қалдирғоч: бу сўзларни ичида ай-
тишга унинг фаросати етарди ҳарҳолда.

— Узоқда, ҳув анави томонда, жинкўчада дераза-
сининг бир табақаси очиқ турган кулбани кўряпман,—
деб сўзида давом этди ҳайкал шивирлаб.— Очиқ де-
разадан стол олдида ўтирган бир аёл кўринмоқда.
Юзи сўлгин, қўллари дағал ва игна санчилавергани-
дан қонталаш бўлиб кетган. Чунки у чевар-да. Қи-
роличанинг энг соҳибжамол дугонасининг навбатдаги
сарой базмига атаб тиктираётган ипак кўйлагига гул
чатимоқда. Хона бурчагидаги тўшақда боласи бетоб
ётибди. У иситмада ёниб,— апельсин беринглар,— деб
алаҳсираяпти. Аммо онасининг дарё сувидан бошқа
берадиган нарсаси йўқ. Шунинг учун ҳам бола йнгла-
япти. Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч!
Қиличимнинг дастасидаги лаълни олиб, ўша аёлга
элтиб берсанг-чи? Оёқларим супага маҳкам қотирил-
ган, жойимдан қимирлолмайман.

— Мени Мисрда интизорлик билан кутмоқдалар,—
деди Қалдирғоч.— Дўстларим Нил узра чарх уриб,
улкан нилуфарлар билан суҳбат қуришмоқда. Тез ора-
да улар Улуғ Шоҳнинг даҳмасига тунагани кетишади.
У серҳашам тобутда: сариқ матоҳга чулғаниб, хушбўй
кўкатлар билан мўмиёланиб ётибди. Бўйнига оч зан-
гор яшмдан занжир ўралган, қўллари эса кузги хазон-
дек заъфарон.

— Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч!
Бир кечагина қола қол, менинг вакилим бўлиб. Бола-
кай шундоқ чанқаганки, онаси ҳам шундоқ ғамгинки.

— Болакайларни унчалик жиним суймайди. Ут-
ган ёз, дарёнинг тепасида яшаган чоғимда тегирмон-

чининг баттол зумрашалари тошбўронга тутганлари-тутган эди. Албатта, менга теккизиш йўл бўлсин уларга. Биз қалдирғочлар чапдаст қушлармиз; боз устига, камина эпчилликда донг таратган қалдирғочлар авлодиданман. Шундай бўлса-да, буни менга исбатан жуда ҳурматсизлик деб биламан.

Аmmo Бахтли Шаҳзода шундай илтижо билан тикилаётгандики, Қалдирғочнинг унга раҳми келди.

— Бу ер жуда совуқ экан,— деди у,— аммо айтганинча бўлсин, топширигингни бажариш учун бир кеча қолишга розиман.

— Миннатдорман, жажжи Қалдирғоч!— хитоб қилди Бахтли Шаҳзода.

Шундай қилиб, Қалдирғоч ҳайкалнинг қиличидаги лаълни чўқиб олди-да, шаҳар томлари узра учиб кетди. У фаришталарнинг оппоқ ҳайкаллари ўрнатилган ибодатхона қўнғироқхонасининг тепасидан учиб ўтди. Қирол саройи узра ўтаётиб мусиқа садоларини эшитди. Гўзал бир қиз ўз маъшуқи билан пешайвонга чиқиб келди.

— Нақадар ажиб бу юлдузлар,— деди йигит қизга,— нақадар ажиб муҳаббат қудрати ҳам!

— Кўйлагим сарой базмигача тайёр бўлар деган умиддаман,— жавоб берди қиз.— Мен кўйлагимга гул чатишни буюрдим, бироқ шундай ялқовки бу чеварлар.

Қалдирғоч дарё узра учаётиб, кема мачталаридаги чироқларни кўрди. Жухуд маҳалла устидан ўтар экан, кекса яҳудийларнинг ўзаро шартлашиб, мис тарозиларда танга тортаётганларини кўрди. Ниҳоят, у бояги кулбага етиб келди ва ичкарига боқди. Бола иситмада тўлғонар, онаси эса тошдек қотиб ухлаб ётарди: ахир у қаттиқ чарчаганди-да. Қалдирғоч хонага кириб, лаълни столда ётган ангишвонанинг ёнига қўйди. Сўнг тўшак узра қанот қоқиб, боланинг чўғдек юзига шабада тарата бошлади.

— Қандай маза! Энди тузалиб кетсам керак,— деб шивирлади бола ва уйқуга кетди.

Шундан сўнг Қалдирғоч Бахтли Шаҳзоданинг олдига қайтиб келиб кўрганларини сўзлаб берди.

— Қизиғи шундаки,— деди у сўзининг охирида,— аёзлигига қарамай, энди совқотмаяпман.

— Чунки сен савобли иш қилдинг-да!— деб тушунтирди унга Шаҳзода. Қалдирғоч бу сўзнинг маъзини

чақиш учун ўйга толди ва шу заҳоти ухлаб қолди. Бирон нарса тўғрисида бош қотирди дегунча, уни уйқу элта бошларди.

Тонгда Қалдирғоч чўмилиб олгани дарё томон парвоз қилди.

— Қандай ғаройиб ҳодиса!?— ажабланди шу пайтда кўприк устидан ўтиб бораётган Қушшунос бир Олим.— Қиш фаслида қалдирғоч нима қилиб юрибди?!

Олим ишни пайсалга солмай, маҳаллий матбуотда узундан-узоқ мақола чоп эттирди. Мақолада тушунар-сиз сўзлар қалашиб ётган бўлса-да, у ҳамманинг диққатини ўзига тортди.

— Бас, шу тундаёқ Мисрга жўнаб кетаман,— деб қарор қилди Қалдирғоч ва бу ўйдан бадани яйраб кетди.

У барча ёдгорликларни зиёрат қилиб келди ва узоқ вақт ибодатхона қўнғироқхонасининг томида ўтирди. Қаерга бормасин, чумчуқлар — бу зот ким бўлдикин, деб чириқлашар, Қалдирғоч бундан чексиз ғурурланиб кетарди.

Осмонга ой қалқиб чиққанда, Қалдирғоч Бахтли Шаҳзоданинг ёнига қайтди.

— Мисрга доир нима топшириғинг бор?— деб сўради Қалдирғоч.— Мен ҳозироқ жўнаб кетяпман.

— Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч! Яна бир кечагина қола қол,— деб илтижо қилди ҳайкал.

— Мисрда йўлимга нигорон бўлиб ўтиришибди,— деди Қалдирғоч.— Эртага дўстларим Нилнинг иккинчи шоввасига парвоз қиладилар. У ерда, қамишзорларда гиппопотамлар яшайдилар, улкан мрамор тахта эса худо Мемнон¹ ўтиради. Тун бўйи у юлдузларга термулади, тонг шафағи жилваланиши билан эса қувонч билан уни олқишлайди, сўнг яна соқов бўлиб олади. Туш пайти сариқ шерлар дарё бўйига чанқоқларини қондиргани тушиб келишади. Уларнинг кўз-

---

¹ Мемнон — Қадимги Юнон афсонасига кўра Хабашистон (Эфиопия) шоҳи. Троя урушида грекларга қарши жанг қилиб, Ахиллес томонидан ўлдирилган. Унинг онаси — тонг худоси Эос ўғли учун Зевсдан абадий барҳаётлик сўраб олади. Фивадаги Миср фиравни Аминхотиб III ни греклар Мемнон исми билан аташган. Тонг пайти одам овозига ўхшаш товуш чиқаргани учун, Мемнон — онаси Эос билан саломлашяпти, деб ҳисоблашган.

лари зумрад каби яшил, ўкириклари эса шаршаранинг товушини босиб кетади.

— Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч!— деди Шаҳзода.— Ҳув анови томонда, шаҳар четидаги чордоқда мен бир йигитни кўряпман. У столида ётган қоғозларга тикилиб ўтирибди; ёнидаги шиша идишда турган бинафшалар эса сўлиб ётибди. Сарғим-катта кўзлари эса хаёлчан боқади. У Театр Директори учун ёзаётган пьесасини тугаллашга шошиляпти, аммо совуққотган бармоқлари аранг қимирляпти. Учоғида аллақачон олов сўнган, ўзи очликдан кўнгли озиб, хушидан кетай-кетай деб турибди.

— Бўпти, эрталабгача қолганим бўлсин!— деди чиндан ҳам кўнгилчан Қалдирғоч.— Унга ҳам лаъл олиб бораманми?

— Э-воҳ, менда энди лаъл йўқ!— ингради Шаҳзода.— Кўзларимдан бошқа ҳеч нарсам қолмади. Уларнинг йил муқаддам олис Ҳиндистондан келтирилган ғоят ноёб забаржалардан ясалган. Уларнинг бирини чўқиб ол ва ўша йигитга элтиб бергин, уни заргарга пуллаб, ўтин сотиб олади ва пьесасини ҳам ниҳоясига етказди.

— Азизим, мен бундай қилолмайман!— деб йиғлай бошлади Қалдирғоч.

— Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч!— илтижо қилди Шаҳзода.— Илтимосимни бажо келтирин.

Қалдирғоч ночор Бахтли Шаҳзоданинг кўзини чўқиб олди ва шоирнинг чордоғига томон парвоз қилди. Том тешик бўлгани учун у шу ердан қийинчиликсиз чордоққа кириб олди. Йигит юзини қўллари билан беркитиб ўтирарди. У ҳатто патирлаган қанот товушини ҳам эшитмади. Неча дақиқадан сўнггина, бошини кўтариб сўлғин гулдастанинг устида ётган қимматбаҳо тошга кўзи тушди.

— Ниҳоят қадримга ета бошлашибди!— қувонч билан хитоб қилди йигит.— Бу биронта ашаддий мухлисимнинг совғаси бўлса керак. Энди пьесамни ҳам тугатсам бўлади.

Йигит ўзини жуда бахтиёр ҳис қилаётганди.

Эртасига эрталаб Қалдирғоч бандаргоҳга парвоз қилди. Катта бир кеманинг мачтасига кўниб, тағхонасидан қандайдир юкларни арқон билан тортиб чиқара-

ётган денгизчиларнинг ишини тамоша қила бошлади.

— Ол-дик! Ол-дик!— қичқиришарди улар юк кўриниши билан.

— Мен Мисрга кетяпман!— деб қичқирди уларга Қалдирғоч. Бироқ ҳеч ким унга эътибор бермади.

Ой чиққан маҳалдагина Қалдирғоч Бахтли Шаҳзоданинг ёнига қайтиб келди.

— Сен билан хайрлашгани келдим!— деди у етиб келиши билан.

— Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч!— илтижо қилди Шаҳзода.— Яна бир кеча қолгин.

— Ҳозир қиш,— жавоб берди Қалдирғоч.— Тез орада изғирин қор ёғиб беради. Мисрда эса қуёш чарақлаб, хурмо дарахтларининг яшил япроқларини илитоқда. Тимсоҳлар лойқага чўзилиб, эринчоқлик билан атрофга боқишмоқда. Дўстларим аллақачон Баалбек¹ ибодатхонасига уя солишмоқда. Оппоқ ва пушти кабутарлар эса уларга тикилиб, бир-бирлари билан ғув-ғувлашмоқдалар. Қадрли Шаҳзода, сени ташлаб кетишга мажбурман; аммо ҳеч қачон сени унутмайман ва албатта баҳорда ёнингга қайтиб келаман. Мисрдан бояги тошлар ўрнига атиргулдан ҳам қизилроқ лаъл ва денгиз тўлқинларидек мовий забаржад келтириб берман.

— Пастда, майдон четида гугуртфуруш қизча турибди. У гугуртларини ариққа тушириб юбориб, яроқсиз қилиб қўйди. Энди, уйига пулсиз борса, отаси уни ўлгудай дўппослайди. Шунинг учун ҳам қизча йиғлаяпти. Оёғида на кавуши, на пайпоғи бор; бунинг устига боши ҳам яланг. Нариги кўзимни ҳам ўйиб олгин-да, қизчага элтиб бер. Шундай қилсанг, отаси уни жазоламайди.

— Сен билан яна бир кеча қолишга розиман,— деди Қалдирғоч.— Аммо кўзингни ўйиб олишни хоҳламайман. Ахир бутунлай кўр бўлиб қоласан-ку!

— Қалдирғоч, Қалдирғоч, жажжигина Қалдирғоч!— илтижо қилди Шаҳзода.— Утинаман, илтимосимни рад этма.

---

¹ Ливандаги қадимий машҳур шаҳар. Рим ҳукмронлиги пайтида гуллаб-яшнаган; ажойиб иншоотларининг харобалари ҳозир ҳам сақланиб қолган. Жумладан Юпитер ибодатхонаси.

Ноилож қолган Қалдирғоч Шаҳзоданинг иккинчи кўзини ҳам ўйиб, қизчанинг тепасига учиб келди ва жажжи қўлчасига ғаройиб забаржадни ташлади.

— Қандай ажойиб шишача!— қувониб кетди қизалоқ ва севинчини яширолмай, кулганча уйига чопқиллади.

Қалдирғоч Бахтли Шаҳзоданинг қошига қайтиб келди.

— Энди бутунлай кўзларинг кўрмайдиган бўлиб қолди; шундай экан, умрбод сен билан қоламан.

— Йўқ, жажжи Қалдирғоч,— деди шўрлик Шаҳзода.— Сен Мисрга учишинг керак.

— Умрбод сен билан қоламан,— сўзини қайтарди Қалдирғоч ва ҳайкалнинг оёқлари остига ётиб, уйқуга кетди.

Эртасига кунбўйи Қалдирғоч Шаҳзоданинг елкасида ўтириб, узоқ юртларда кўрган ғаройиб нарсаларни ҳақида сўзлаб берди: Нилнинг саёз қирғоқларида саф тортиб, узун тумшуқлари билан олтин балиқчаларни тутиб ейдиган пушти иблис қушлар ҳақида, саҳрода яшайдиган ва ҳамма нарсадан воқиф, дунё каби кўҳна Сфинкс ҳақида, қаҳрабо тасбеҳ доналарини битта-битта ташлаб туяларининг ёнида оҳиста оҳиста юриб борадиган савдогарлар ҳақида, катта биллуру бўлагига сигинадиган ва қора дарахтдек қора Ойдин Тоғларнинг Шоҳи ҳақида, хурмо дарахтида ухлайдиган ва йигирма нафар қоҳин асал кулчалар билан боқадиган улкан Зангори Илон ва мудом капалаклар билан жанг қилиб юрувчи, ясси ва кенг япроқларда кўл бўйлаб сузиб юрадиган митти одамлар ҳақида сўзлади.

— Қадрли Қалдирғоч!— деди Бахтли Шаҳзода.— Сен ҳайратомуз нарсалар ҳақида сўзлаяпсан. Аммо одамзод кулфатидан ҳам лол қиладиган нарса борми дунёда энг мушкул жумбоқ — ночорликдир. Жажжи Қалдирғоч, шаҳримни кезиб чиқиб, кўрган-эшитган нарсаларинг ҳақида сўзлаб бергин.

Бас, Қалдирғоч, парвоз қилиб, улкан шаҳарни бошидан охиригача учиб ўтди: муҳташам саройларда зиёфат-базм қилаётган давлатмандларни ва уларнинг остоналарида ўтирган камбағалларни кўрди; қоронғи ва тор кўчалар устидан ўтаётиб қоп-қора кўчаларга ғамгин боқаётган қоқсуяк болаларнинг заъфарон юзларини кўрди. Кўприк остида икки болакай бир-бирининг пинжига кириб, совуқдан қақшаб ётардилар.

— Қорнимиз очқаб кетяпти!— деб зорланишарди улар.

— Бу ерда ётиш мумкин эмас!— ўдағайлади миршаб ва болакайларни яна ёмғирли кўчага ҳайдаб чиқарди.

Қалдирғоч ҳайкалнинг ёнига қайтиб, кўрган нарсалари ҳақида гапириб берди.

— Мени асл олтиндан яшашган,— деди Бахтли Шаҳзода.— Устимдаги ҳамма олтинни қаватма-қават кўчириб олгин-да, бева-бечораларга улашиб бергин. Начора, одамлар бахт— олтинда, деб ўйлашади-да.

Қалдирғоч бу сафар ҳам ҳайкалнинг истагига қарши боролмади; олтин қаватларни бирма-бир кўчириб олгани сайин ҳайкал хиралашиб, ниҳоят қоп-қора тусга кирди. Қалдирғоч олтин парчаларни ғарибларга улашиб берди ва болаларнинг юзига қизил югуриб, кўчаларни тўлдириб, ўйин-кулги қила бошладилар.

— Энди бизнинг нонимиз бор!— деб қичқаришарди улар.

Кейин қор ёғиб берди: қаттиқ совуқ бошланди. Кўчалар кумушдек ялтираб, уйларнинг бўғотларидан биллур ханжарларга ўхшаш сумалаклар осилиб тушишди; одамлар пўстинларига бурканиб, қизил қалпоқча кийган болалар муз устида сирпана бошладилар.

Бечора Қалдирғоч эса совуқдан титраб-қақшаб, бадани тобора музлаб борарди. Бироқ Шаҳзодани ташлаб кетишни хаёлига ҳам келтирмасди; уни жуда ҳам ёқтириб қолганди-да. У новвой кўриб қолмасин, деб биқинганча дўкон атрофида нон ушоқ териб ер, қизиб олиш учун ора-сира қанотларини патирлатиб кўярди. Ниҳоят, Қалдирғоч вақти соати етганини фаҳмлади; зўр қийинчилик билан сўнги марта Шаҳзоданинг елкасига қўниб олди.

— Алвидо, азизим!— деб шивирлади у.— Қўлингни ўпишга ижозат эт.

— Хайрият, охири Мисрға учиб кетаётганингдан жуда хурсандман,— жавоб берди Бахтли Шаҳзода.— Анчагина ҳаяллаб қолдинг ўзи. Аммо сени севиб қолдим: шунинг учун қўлимдан эмас, лабимдан ўпгин.

— Мисрға эмас, Марҳумлар Диёрига кетаётибман,— деди Қалдирғоч.— Ўлим — Тушнинг акаси-ку ахир, тўғрими?

Шундай дея Қалдирғоч Бахтли Шаҳзоданинг лабидан ўпди ва оёқлари остига йиқилиб, жон берди.

Худди шу пайтда ҳайкалнинг ичидан қандайдир нарсанинг синган товушига ўхшаш овоз эшитилди. Бу — чўрт бўлинган қалай юракнинг товуши эди. Ҳақиқатан ҳаво жуда совуқ эди-да.

Эртасига эрталаб, Шаҳар Ҳокими қуйидаги хиёбонда Маслаҳатчилари билан сайр қилиб юрарди. Шаҳзоданинг устунни ёнидан ўтиб бораркан, бошини кўтариб, ҳайкалга қаради.

— Ё худо!— деб қичқириб юборди Ҳоким.— Бахтли Шаҳзода жулдурвоқига айланиб қолибди-ку!

— Тўппа-тўғри, жулдурвоқининг худди ўзи!— деб тасдиқлашди ҳамма соҳада Ҳокимнинг фикрига қўшилган Шаҳар Маслаҳатчилари. Сўнг яхшироқ қараб чиқиш учун ҳайкалга яқинлашишди.

— Қиличига қадалган лаъл ғойиб бўлибди,— деди Ҳоким.— Кўзлари ўйиб олинди, энди у олтин ҳам эмас; тиланчидан фарқи қолмабди!

— Тўппа-тўғри, тиланчидан ҳам беш бадтар!— бир овоздан тасдиқлашди Маслаҳатчилар.

— Оёғининг остида эса қандайдир улкан қуш ётибди,— сўзида давом этди Ҳоким.— Дарҳол, қушларнинг бу ерда ўлишлари қатъиян ман қилинади, деган қарор чиқаришимиз лозим.

Шаҳар Кенгашининг Котиби шу заҳоти қарорни дафтарга ёзиб қўйди.

Шундай қилиб, Бахтли Шаҳзоданинг ҳайкали бу ердан олиб ташланди.

— У энди гўзалликдан бутунлай маҳрум!— дер эди Эстетика Профессори Университетда.

Ҳайкални оташдонда эритиб юборишганидан сўнг, Ҳоким Шаҳар Кенгашини чақириб, металдан нима қилиш хусусида маслаҳат солди.

— Ундан янги ҳайкал яшаш лозим ва у албатта менинг ҳайкалим бўлиши керак!— деб таклиф киритди Ҳоким.

— Менинг ҳайкалим бўлсин!—деб қичқиришди Шаҳар Маслаҳатчилари ва бир-бирлари билан ёқалаша бошладилар. Эшитишимча, улар ҳозир ҳам бир фикрга келолмаётган эмишлар.

— Ажабо, бу синган қалай юракни оташдонда эритиб бўлмапти-ку!— деди Пўлат Қуювчилар Бошлиғи ва уни ўлик Қалдирғоч ётган чиқиндилар орасига улоқтирди.

— Бу шаҳардаги иккита энг ноёб нарсани келтир-

гин,— фаришталаридан бирига амр қилди худо. Фаришта унга қалай юрак билан ўлик қушни келтирди.

— Жуда тўғри танлабсан,— деди тангри.— Зотан бу қушча менинг жаннати боғларимда абадул абад хониш қилади, Бахтли Шаҳзода эса олтин кўшкимда менга мадҳиялар тўқийди.

ХУДБИН ДЕВ

Ҳар куни, мактабдан қайтишда болалар Девнинг боғига кириб ўйнашни одат қилиб олишганди. Бу, ям-яшил майин майсалар ўсиб ётувчи катта сўлим боғ эди. Чиройли гуллар у ер-бу ерда ўтлар орасида юлдузлардек очилиб ётар, ўн икки туп ўсган шафтоли дарахлари эса баҳор пайти момик гавҳарий-пушти либос кийиб, куз келиши билан меваларга ғарқ бўларди. Дарахларнинг шохида ўтирган қушлар шундай мастона куйлашардики, болалар кўпинча ўйинларини ташлаб уларнинг хонишларини тинглардилар.

— Бу ерда қандай яхши!— дейишарди улар бир-бирларига.

Кунлардан бир кун Дев уйига қайтиб келди. У корнуэллик оғайниси — одамхўр Девникига бориб, унинг уйида етти йил меҳмон бўлиб қайтганди. У эзмаликни ёқтирмасди, шу туфайли айтмоқчи бўлган гапларининг ҳаммасини етти йил мобайнида айтиб тугатди ва ниҳоят ўз қасрига қайтишга қарор қилди. Қела солиб не кўзи билан кўрсинки, боғида болалар ўйнашмоқда эди.

— Бу ерда нима қиляяпсизлар?— деб ҳайқирди у қўрқинчли овоз билан ва болалар шу заҳоти жуфтакни ростладилар.

— Боғ меники, фақат ўзимники,— деди Дев,— буни ҳамма билиши керак, бу ерда ўйнашга ўзимдан бошқа ҳеч кимга йўл қўймайман.

Шундай деб, Дев боғнинг атрофини баланд девор билан ўраб олди ва эълон осиб қўйди:

Кириш ман қилинади! Қондабузарлар жазога тортилади!

У ниҳоят худбин Дев эди.

Бечора болаларга ўйнагани бошқа жой йўқ. Улар йўл устида ўйнаб кўрдилар, аммо у чанг ва қиррали тошлар билан тўла эди ва у ерда ўйнаш болаларга ёқмади. Энди болалар дарсдан сўнг баланд девор атрофида тентираб юришар ва унинг орқасидаги ажойиб боғни эслашарди.

— Қандай маза қилардик у ерда,— дейишарди улар бир-бирларига.

Кейин Баҳор келди, ҳамма жойда дарахтлар куртаклаб, жажжи қушчалар учиб кела бошладилар. Фақат Девнинг боғидагина ҳанузгача Қиш эди. Болаларнинг йўқлигидан қушлар ҳам у ерда куйлашни истамас, дарахтлар ҳам куртак чиқаришни унутгандилар. Бир куни чиройли бир гул майсалар орасидан ташқарига мўралади, бироқ, эълонга кўзи тушиши билан болаларга шундай ачиниб кетдики, шу заҳоти яна ер остига қайтиб уйқуга кетди. Бу ҳодисадан фақат Қор ва Аёзнинг бошлари осмонга етди.

— Баҳор бу боғни унутиб қолдирибди,— дейишди улар,— энди биз бу ерда йил бўйи яшашимиз мумкин!

Қор майсалар устига қалин ёпинчиғини ёпиб қўйди, Аёз эса барча дарахтларни кумуш рангга бўяди. Сўнгра улар Шимол Шамолини меҳмонга чақирдилар ва у дарҳол учиб келди. У бошдан-оёқ мўйнага бурканиб олганди. У кунбўйи боғ оралаб ва мўрининг ичида уввос тортиб кезинди.

— Бу ер жуда зўр экан!— деди Шимол Шамоли.— Биз Дўлни бу ерга таклиф этишимиз лозим.

Дўл ҳам ўзини кутдириб ўтирмади. У ҳар куни қасрнинг томида соатлаб ноғора чалди, деярли барча ғиштларини парчалаб ташлаганидан сўнг, зўр бериб боғ оралаб чопқиллади. У кулранг либосга ўралиб олган, нафаси эса муз каби совуқ эди.

— Қизиқ, нега Баҳор кечикяпти экан?— таажжубланди дераза тоқчасида совуқ, оппоқ боғига тикилиб ўтирган Худбин Дев.— Ҳаво тез орада ўзгаради, деб умид қиламан.

Аммо Баҳор келмади, Ёз ҳам келмади. Куз барча боғларни меваларга тўлдирди, Девнинг боғига эса қиё ҳам боқмади.

— У жуда ҳам худбин,— деди Куз. Девнинг боғи-да доим Қиш ҳукм сура бошлади, фақат Шимол Шамоли, Дўл, Аёз ва Қоргина шумшайган дарахтлар орасида рақсга тушардилар.

Кунлардан бир кун тўшагида бедор ётган Девнинг қулоғига ажиб бир мусиқа товуши чалинди. У шундай ёқимли эшитилдики, Дев — қасримнинг ёнидан қирол созандалари ўтиб кетмаётганмикан, деб ўйлади. Бу аслида жажжи тоғчумчуқ бўлиб, Девнинг деразаси остида куйлаётганди. Дев эса кўпдан бери қушларнинг хонишини эшитмаганидан чумчуқнинг чуғури унга дунёдаги энг ёқимли мусиқа бўлиб туюлди. Шу пайт боши узра чарх ураётган Дўл рақсини тўхтатди, Шимол Шамоли увлашини бас қилди ва очиқ деразадан ичкарига хушбўй ҳид кира бошлади.

— Ниҳоят Баҳор ҳам келди шекилли,— деди Дев ва тўшагидан сакраб тушди-да, деразадан ташқарига қаради.

Ва нимани кўрди денг?

У ажойиб манзарани кўрди. Болалар деворнинг торгина тирқишидан боққа кириб, дарахтларнинг шохига чиқиб олишганди. Қаёққа қарамасин, кўзи тушган барча дарахтларда болалар ўтиришарди. Уларнинг қайтиб келганларига дарахтлар шундай қувонишгандики, дарҳол гулга кириб, болаларнинг бошлари узра новдаларини майингина силкитардилар. Қушлар боғаро қувонч билан қанот қоқардилар, гуллар эса яшил майсалар орасидан мўралаб жилмаярдилар. Бу гоят гўзал манзара эди, фақат боғнинг бир бурчагида ҳамон Қиш ҳукм сурарди. Бу боғнинг энг ичкари қисми эди ва у ерда бир болакай турарди. У шу қадар митти эднки, ҳатто дарахтнинг шохига ҳам қўли етмасди ва дарахтнинг атрофида айланганча, кўз ёшини тўкарди. Шўрлик дарахт ҳамон бошдан-оёқ қиров ва қор билан қопланиб ётар, Шимол Шамоли эса унинг теграсида увиллаб айланарди.

— Чиқиб ол, болакай,— деди Дарахт ва шохини имкони борича пастга эгди, аммо болакай жуда ҳам кичкина эди.

Буни деразасидан кўриб турган Дев фавқулодда таъсирланиб кетди.

— Нақадар худбин эдим!— деди у.— Баҳорнинг нега бу ерга келмагани энди менга аён бўлди. Мен бу болакайни дарахтнинг энг учига ўтиргизиб қўяман ва

деворни бузиб ташлайман, бундан буён боғим ҳар доим болаларнинг ўйингоҳлари бўлади.

Дев ҳақиқатан ҳам қилган ишидан хижолат чекди.

Шу асно Дев оёғининг учида юриб зинадан тушди ва қасрининг олди эшигини очиб боғига чиқди. Аммо болалар уни кўришлари билан қўрққанларидан тумтарақай қочишди ва боққа яна Қиш қайтиб келди. Фақат жажжи болакайгина қочмади, чунки кўзлари ёшга тўлганидан Девнинг келаётганини ҳам сезмай қолганди. Дев эса унинг орқасидан билдирмайгина келиб, оҳиста қўлига олди-да, дарахтга ўтиргизиб қўйди. Ва дарахт шу заҳоти гуллади, қушлар учиб келиб шохдан-шоҳга сакраб куйлай бошладилар, болакай эса Девнинг бўйнидан қучоқлаб, юзидан ўпиб олди. Девнинг мулойим бўлиб қолганини кўрган болалар дарҳол югургилаб келишди, улар билан бирга Баҳор ҳам келди.

— Энди бу боғ — сизларники, кичкинтойлар,— деди Дев ва қўлига катта болтани олиб деворни бузиб ташлади.

Шу кундан бошлаб, туш пайти бозорга кетаётган кишилар Девнинг гўзалликда тенги йўқ боғида болалар билан ўйнаётганини кўрадиган бўлишди.

Улар кунбўйи ўйнадилар, кечқурун эса хайрлашгани Девнинг ёнига келдилар.

— Кичик дўстларинг нега кўринмайди?— деб сўради Дев.— Мен дарахтга ўтиргизиб қўйган бола-чи?

Дев уни ҳаммадан ҳам ёқтириб қолганди, чунки болакай уни ўпганди-да.

— Биз билмаймиз,— деб жавоб беришди болалар.— У қайгадир кетиб қолди.

— Эртага бу ерга келишни унга албатта айтиб қўйинглар,— деди Дев. Аммо болалар унинг қаерда яшашлигини билмасликларини, илгари уни сира ҳам учратмаганликларини айтишди. Бунини эшитган Дев гуссага чўмди.

Ҳар куни дарсдан сўнг болалар Дев билан ўйнагани келишарди. Девга ёқиб қолган болакай эса ортиқ кўринмади. Дев барча болаларга меҳрибон эди, шунга қарамасдан кичик дўстини соғинар ва тез-тез эслаб турарди.

— Уни нақадар кўргим келяпти!— дер эди у доим. Йиллар ўтди, Дев ҳам кексайиб, мункиллаб қолди. У энди боғда ўйнай олмас, шунинг учун ҳам чуқур

курсисида ўтирган ҳолда болаларнинг ўйинларини томоша қиларди ва боғининг бу қадар гўзаллигидан фахрланиб кетарди.

— Менинг жуда кўп ажойиб гулларим бор,— дер эди у,— аммо болалар гуллардан ҳам аъло.

Қиш кунларининг бирида, эрталаб Дев кийинаётиб деразадан ташқарига қаради. Энди у Қишдан нафратланмасди, чунки Баҳорнинг уйқуга кетганини ва гулларнинг дам олаётганини биларди. Шу пайт у бир мўъжиза кўриб қолгандек ташқаридан кўзини узолмай қолди. Чиндан ҳам у ерда мўъжиза содир бўлганди. Боғининг ичкарасида бир дарахт оппоқ фаройиб либос кийган: новдалари олтиндан, кумуш мевалари пастга осилиб ётар, остида эса ўзи севиб қолган болакай турарди.

Бениҳоя қувониб кетган Дев югургилаб зинадан тушди ва боққа томон интилди. У катта-катта қадам ташлаб майсаларни тезда босиб ўтди ва болакайга яқинлашди. Аммо етиб келиши билан юзлари ғазабдан қизариб кетди.

— Сени яралашга ким журъат этди?— деб сўради Дев. У болакайнинг кифтларида ҳамда жажжи товончаларида иккитадан миҳнинг қолдирган жароҳатларини кўриб қолганди.

— Сени яралашга ким журъат этди?— ҳайқирди Дев.— Айт ва мен уни катта қиличим билан чопиб ташлайман.

— Йўқ!— жавоб берди болакай.— Ахир бу Муҳаббат жароҳати-ку!

— Айт, кимсан?— деб сўради Дев ва шу дам вужудини беҳад ҳаяжон ларзага солди ва жажжи болакайнинг оёқлари остига йиқилди.

Болакай эса Девга жилмайиб қаради ва деди:

— Бир кун сени боғингда ўйнашга менга рухсат берган эдинг, бугун мен сени Жаннат аталмиш боғимга олиб кетаман.

Туш пайти болалар ҳар галгидек боққа югургилаб келишганида оппоқ либосга чулғанган дарахтнинг остида ўлиб ётган Девга кўзлари тушди.

БУЛБУЛ ВА АТИРГУЛ

«Қизил атиргул келтирсамгина у мен билан рақс тушмоқчи!»— деб хитоб қилди ёш Талаба,— аммо бутун боғимда бир дона ҳам атиргул йўқ!

Эман дарахтидаги уясида ўтирган Булбул унинг зорини эшитиб, япроқлар орасидан ажабланиб қаради.

— Лоақал бир дона қизил атиргул ўсмаса-я!— яна нолиди Талаба ва кўзлари жиққа ёшга тўлди.— О, бахт баъзан шундай арзимас нарсалар билан боғлиқ бўладики! Барча донишмандларнинг жами асарларини ўқиб чиқдим, фалсафанинг тагига етдим,— мана, энди биттагина қизил атиргулнинг йўқлигидан ҳаётим барбод бўлмоқда.

— Ниҳоят ҳақиқий ошиқни кўришга муяссар бўл-япман,— деди Булбул.— Уни неча тунлар куйладим, гарчи билмаган бўлсам ҳам, неча оқшом у ҳақида юлдузларга ҳикоя қилдим, ниҳоят ҳақиқий ошиқни кўриш nasib этди. Сочлари сумбулдек қора, лаблари ўзи орзу қилаётган атиргул каби ол, бироқ, ишқ даридан юзлари фил суягидек бўзариб, бутун қиёфаси гуссага чўмган.

— Эртага кечқурун шаҳзода катта зиёфат бермоқда,— шивирлади Талаба,— унга севгилим ҳам таклиф этилган. Агар унга қизил атиргул келтирсам, у мен билан то тонгга қадар рақс тушади Қизил атиргул келтирсам, уни қучоғимга олардим; у эса бошини елкамга қўярди ва мен қўлчаларидан ушлаб олардим. Аммо боғимда қизил атиргулнинг уруғи ҳам йўқ шундай экан, сўппайиб ўтиришимга тўғри келади.

ёнимдан тўхтамай ўтиб кетади. Ҳатто қиё ҳам боқмайди; мен эса куйиб кул бўламан!

— Бу йигит ҳақиқий ошиқ экан,— деди Булбул.— Мени мудом куйлашга мажбур қилиб келган нарса — уни қийноққа солмоқда; менга қувонч келтирувчи нарса — унинг учун ғусса бўлиб чиқяпти. Муҳаббат чиндан-да ажойиб: у олтиндан ҳам ноёб, зумраддан ҳам қадрлироқдир. Уни на дурга ва на ёқутга аличтириб бўлади; у бозорда ҳам сотилмайди.

— Болохонада чолгучилар дилрабо куйлар чалиб ўтиришади,— сўзида давом этди Йигит,— маҳбубам эса мусиқа садолари остида рақсга тушади. У шундай энгил, шундай нозик ҳаракатлар қиладики, оёқчалари ерга тегмайди; байрам либосига чулғанган саройгирлар эса атрофида гирди-капалак бўлишади. Аммо мен билан рақс тушишни у хаёлига ҳам келтирмайди, чунки унга совға қилгани менда қизил атиргул йўқ!

Шундай дея Талаба майсалар устига йиқилди ва қўллари билан юзини беркитганча хўнграб юборди.

— У нега йиғляпти?— деб сўради шу ердан думчасини ликонглатиб ўрмалаб кетаётган Қалтакесак.

— Ҳа, ростдан ҳам нега йиғляпти экан?— деди қуёш нурлари билан қувлашмачоқ ўйнаётган Капалак.

— Ростдан ҳам нега?— ҳамсоясига қараб шивирлади Дасторгул мулойим товуш билан.

— У қизил атиргул дардида йиғляпти, — деди Булбул.

— Атиргул дардида?— ажабланишди ҳаммалари.— Шунга шунчаликми: нақадар кулгили!

Беҳаёроқ бўлган Қалтакесак эса баралла кулиб юборди.

Фақат Булбулгина Талабанинг қайғусини тушунгани ва уясида жимгина ўтирганча, муҳаббатнинг сирлилиги ҳақида ўйларди.

Ниҳоят у жигарранг қанотларини ростлаб парвозга шайланди ва зум ўтмай ҳавога кўтарилди. У ўрмонзор, сўнгра чаманзор устидан учиб ўтди.

Ўтлоқзор ўртасида чиройли Атиргул тупи ўсиб турарди; уни кўрган Булбул дарҳол келиб гул шохига қўнди.

— Қизил атиргулингдан бирини менга бер,— деб хитоб қилди Булбул.— Эвазига энг суюкли қўшигимни куйлаб бераман.

— Аммо Гултуп бошини чайқади.

— Менинг гулим қизил эмас,— деди у,— улар денгиз кўпигидек оқ, тоғ чўққиларидаги қордан ҳам оқроқ. Аммо сен акамдан сўраб боқ: у кўҳна қуёш соатининг тагида ўсади. Балки излаган нарсангни топиб берар.

Булбул кўҳна қуёш соатининг остида ўсадиган Гултуп томон парвоз қилди.

— Қизил атиргулингдан бирини менга берсанг-чи,— деб хитоб қилди Булбул.— Эвазига энг суйган қўшиғимни куйлаб берардим.

Бироқ Гултуп бошини чайқади.

— Менинг гулларим қизил эмас,— деди у,— улар қаҳрабо тахтада ўтирадиган сув парисининг сочларидек сариқ, ўроқчининг ўроғи тегиб улгурмаган бугдой бошоғидек, ҳатто упдан ҳам сарғишроқ. Аммо сен акамдан сўраб кўргин: у Талабанинг деразаси остида ўсади: балки излаган нарсангни топиб берар.

Шундан сўнг Булбул Талабанинг деразаси остида ўсадиган Атиргул Тупи сари парвоз қилди.

— Қизил атиргулингдан бирини менга берсанг-чи,— деб хитоб қилди Булбул.— Эвазига энг суйган қўшиғимни куйлаб берардим.

Бироқ Гултуп бошини чайқади.

— Менинг гулларим қизил,— деди у,— улар кабуларнинг панжаларидек ол, денгиз ости ғорларида баҳайбат елпиғичлардек чайқалиб турадиган маржонлардан ҳам қизилроқ. Аммо қиш қон томирларимни қақшатди, куртакларимни аёз уриб кетди, бўрон эса шохларимни синдирди; бу йил энди битта ҳам атиргулим очилмайди.

— Атиги бир дона қизил атиргул берсанг бас,— илтижо қилди Булбул.— Атиги бир дона қизил атиргул, бошқа ҳеч нарса керак эмас! Балки уни топиш йўлини биларсан?

— Биламан!— деди Гултуп.— Аммо у шундай даҳшатли йўлки, айтишга сира ҳам тилим бормайди.

— Айтавер,— деди Булбул,— мен ҳеч нарсадан қўрқмайман.

— Агар қизил атиргулга эга бўлишни истасанг,— деди Гултуп,— уни ойдинда гўзал оҳанглардан яратишинг ва юрак қонинг билан қизартиришинг лозим. Кўкрагингни тиканимга қадаб менга қўшиқ куйлашинг лозим. Шунда тиканим нақ юрагингга санчилади.

ва илиқ қонинг томирларимга қуйилиб, менинг қонимга айланади.

— Қизил атиргул жонни фидо қилишга арзыйдиган нарса эмас,— хитоб қилди Булбул.— Ҳамманинг жони ўзига ширин. Ям-яшил ўрмонда туриб олтин аравасида ўтирган қуёшни ва марварид аравасида ўтирган ойни томоша қилиб ўтириш қандай яхши. Дўлнанинг ҳиди қандай ҳушбўй, водийдаги мовий чучмомалар ва қирларда гуллаб ётувчи супургигуллар нақадар гўзал. Аммо Муҳаббат— Ҳаётдан кўра қадрлироқ. Бунинг устига қуш юрагини инсон юраги билан тенглаштириб бўлармиди!

Шундай деб Булбул жигарранг қанотчаларини ёйиб ҳавога парвоз қилди. У ўтлоқзор ва чаманзор устидан шарпадек учиб ўтди. Талаба ҳамон майсалар устида ётар, чиройли кўзларидаги ёш ҳам ҳали қуриб улгурмаганди.

— Қувонавер!— деб хитоб қилди Булбул.— Қувонавер, орзу қилган нарсангга эришадиган бўлдинг. Мен уни ойдинда гўзал оҳанглардан яратаман, қипқизил бўлиб очилиши учун унга қонимни қуяман. Эвазига сендан ҳақиқий ошиқ бўлишингни сўрайман. Чунки Муҳаббат Фалсафадан оқилроқдир. Ҳокимият қанчалик зўр бўлмасин, Муҳаббатчалик қудратли бўла олмайди. Унинг қанотлари оловранг, унинг бутун вужуди оловранг. Лаблари болдан тотли, нафаси эса худди баҳор шабадасига ўхшайди.

Талаба майсадан бошнини кўтариб, тинглади, бироқ Булбулнинг сўзларига тушунмади: у китобда ёзилган нарсаларнигина биларди.

Эман эса тушуниб, гуссага чўмди. Чунки у шохларига уя солган бу жажжи қушчани севиб қолганди.

— Сўнгги марта мен учун куйлаб бер,— деб шивирлади у,— сенсиз энди менга қийин бўлади.

Булбул Эманнинг илтимосини қондирди; унинг хониши кумуш кўзадан қуйилаётган сувнинг товушига ўхшарди. У қўшиғини тугатиши билан Талаба ҳам ўрнидан турди ва чўнтагидан қалам ва дафтарчасини олиб уйига қараб юрар экан,— усули чакки эмас,— деб ўйлади.— Бунга шубҳа қилмаса ҳам бўлаверади. Аммо ҳис-туйғу деган нарса бормикин унда? Албатта, Булбул ундан маҳрум бўлса керак. Нафсиламрини айтганда, у ўз ишига моҳир-у, аммо зиғирчалик самимияти йўқ рассомларга ўхшайди. У ҳеч қачон ўзгалар учун жо-

нини қурбон қилмайди, фақатгина мусиқа ҳақида ўйлайди. Умуман олганда, санъатнинг худбинликка хослигини ҳамма билади. Шунга қарамай, овозида баъзан гўзал оҳанглар пайдо бўлишини инкор этиш қийин, албатта. Афсуски, уларда на маъно бор ва на наф.

Шу ўй билан Талаба хонасига кириб кетди, торгина тўшагига ётиб ўз муҳаббати тўғрисида ўйлай бошлади ва тез орада уйқуга кетди.

Осмонга нурафшон ой қалқиб чиққанида, Булбул Атиргул тупининг қошига учиб келди-да, унинг новдасига кўниб кўксини тиканга қадади ва шу кўйи тунги билан тинмай куйлади. Ссвуқ биллур Ой пастга энгашиб унинг кўшигини тинглади. Булбул тун бўйи куйлади, тикан эса борган сари қаттиқроқ санчилар ва кўкрагидан илиқ қон сизиб чиқарди.

Аввал у йигит ва қиз қалбида туғилган муҳаббат ҳақида куйлади. Ва Гултупнинг энг узун бандида ажиб бир атиргул гунчалади. Кўшиққа кўшиқ уланган сайин, гулбаргга гулбарг кўшиларди. Дастлаб атиргул дарё устидаги енгил тумандек рангпар, субҳидамдек хира ва тонг қанотларидек сиймин эди. Гултупнинг юқори новдасида очилган гул — Атиргулнинг кўзгудаги, Атиргулнинг сокин сув юзидаги акси каби эди.

Гултуп эса,— тиканга маҳкамроқ ёпишгин,— деб Булбулни қистарди.

— Қаттиқроқ ёпишгин, жажжи Булбулча, акс ҳолда атиргул батамом очилиб қизаргунча, тонг отиб қолади!

Буни эшитиб Булбул тиканга яна ҳам қаттиқроқ қапишди. Тикан кўксига чуқурроқ ботгани сайин, кўшиғи ҳам кучайиб борарди. Чунки у йигит ва қиз қалбида уйғонган юксак туйғу ҳақида куйларди. Мана, гулбарглар қайлиғининг лабидан бўса олаётган куёвнинг юзидек ол рангга кирди.

Аммо тикан ҳали Булбулнинг юрагига етиб борманган ва Атиргулнинг юраги ҳам оқлигича қолганди. Чунки фақат Булбулнинг қонигина гулнинг юрагини қизартира оларди.

Гултуп яна Булбулни шоширди.

— Қаттиқроқ ёпишгин, жажжи Булбулча, акс ҳолда гул очилиб бўлгунча, тонг отади.

Булбул унинг айтганини қилди ва тикан юрагига санчилиб, вужуди кучли оғриқдан ларзага келди.

Оғриқ кучайган сари Булбулнинг қўшиғи ҳам авжга минарди. Чунки у ўлимдагина такомилга етадиган ва абадий барҳаёт — Муҳаббат ҳақида куйлаётганди.

Ниҳоят ажойиб атиргул шарқ осмонидаги тонг шафағи янглиғ қизарди; унинг гултожи ҳам, юраги ҳам лаъли рангга кирди.

Булбулнинг овози эса тобора пасайиб борди, жажжи қанотчаларига титроқ кириб, кўзини қоронғилик қоплай бошлади.

Овози заифлашиб бораркан, бўғзига нимадир тикилгандек бўлди. Мана, у сўнги марта овоз чиқарди. Буни эшитган Ой тонгни ҳам унутиб, жойида қотиб қолди.

Қизил атиргул ҳам буни эшитиб, жон ҳолатда тўлғонди ва муздек тонг ҳавосига қарата гулбаргларини ёзиб юборди. Акс-садо бу сасни ўзининг тоғдаги қизғиш ғорига олиб кетди ва уйқуда ётган чўпонларни уйғотиб юборди.

Бу сас дарёдаги қамишларга етиб борди ва қамишлар уни денгизга элтдилар.

— Қара, қара!— хитоб қилди Гултуп.— Атиргул қизил бўлиб очилибди. Аммо Булбул жавоб бермади. У юрагида санчилган тикан билан баланд ўсган ўтлар орасида ўлиб ётарди.

Туш пайти Талаба деразани очиб ташқарига боқди.

— О, қандай бахт!— қичқириб юборди у.— Мана, қизил атиргул. Умрим бино бўлиб бундай гўзал атиргулни кўрмаганман. Бу ғаройиб атиргулнинг албатта узундан-узун Лотинча номи бўлиши керак.

Шундай дея Талаба эгилиб гулни узиб олди.

Сўнгра қалпоғини кийиб, қўлида гул билан Профессорнинг уйига қараб югурди.

Профессорнинг қизи остонада ғалгакка кўк ипак толасини ўраб ўтирарди. Митти кучуги эса оёғининг остида ётарди.

— Сиз, қизил атиргул келтирсам, мен билан рақсга тушмоқчи эдингиз,— деди Талаба.— Мана, дунёдаги энг қизил Атиргул. Оқшомда уни юрагингизга яқинроқ жойга танғиб олинг. Рақсга тушаётган пайтимизда у сизни қанчалик севишимни айтиб беради.

Бироқ, қиз хўмрайиб олди.

— Менимча, у кўйлагимга унчалик мос тушмаса керак,— деб жавоб берди у.— Бунинг устига сарой Бошқарувчисининг жияни менга қимматбаҳо тош сов-

ға қилиб юборди. Унинг ҳар қандай гулдан ҳам анча қиммат туриши ҳаммага аён.

— Нақадар ношукур экансиз,— деди жаҳл билан Талаба ва атиргулни ерга улоқтирди. У йўлкага келиб тушди ва арава ғилдирақларининг остида эзилиб кетди.

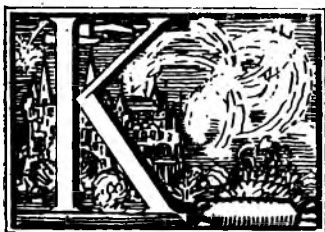
— Ношукур!?!— деди қиз.— Сизга айтсам, ўлгудек қўпол экансиз! Нимангизга кериласиз — билмайман. Ҳатто кавушингизда Бошқарувчининг жияниникидагидек кумуш ҳалқа бўлса, ўлай агар.

Шундай дея қиз ўрнидан туриб хонасига кириб кетди.

— Муҳаббат — бу қандай аҳмоқона нарса,— ўйлади Талаба уйига қайтар экан.— Унда заррача ҳам Мантиқ йўқ. У ҳеч нарсани исбот қилмайди, у доним амалга ошмайдиган нарсани ваъда қилади ва ёлғон нарсага ишонишга мажбур қилади. У мутлақо нобоп нарса. Бас, асримиз — ишбилармонлар асри экан, яхшиси Фалсафага қайтганим ва Метафизикани ўрганганим маъқул.

Шундай қилиб Талаба хонасига қайтиб келди ва чанг босган катта китобни олди-да, мутолаага киришди.

ЯШИЛ МУШАК

Қиролнинг ўғли уйланиш тараддудиди, шу боисдан ёшу қари шоду хуррам эди. Йигит йил бўйи кутди ва ниҳоят қайлиғи етиб келди. У рус маликаси бўлиб, Финляндиядан буёғига бутун йўлни олтига буғу қўшилган чанада босиб ўтди. Чана катта олтин оққуш шаклида эди ва қанотларининг орасида Малика ястаниб ётарди. У бошдан-оёқ узун сувсар либосга бурканган, бошига кичкина кумушранг қулоқчин кийганди, юзи эса ватанидаги қор саройидек оппоқ эди. Шундай оқ эдики, кўчадан ўтиб бораётганида уни кўриб одамлар ҳайратдан ёқа ушладилар.

— У худди Оқ атиргулга ўхшайди!— деб хитоб қилди одамлар ва Маликанинг бошидан гуллар сочишди.

Шаҳзода қайлиғини кутиб олиш учун қасрининг дарвозасидан чиқиб келди. Унинг кўзлари бинафшаранг эди ва хаёлчан боқарди, сочлари эса соф олтинга ўхшарди. У қайлиғини кўриши билан бир оёғида тиз чўкиб, Маликанинг қўлидан ўпди.

— Суратингиз ғоят гўзал эди,— деб шивирлади йигит, — аммо сиз ундан юз чандон сулуvsиз!

Жажжи Маликанинг ёноқларига қизил югурди.

— У Оқ атиргулга ўхшарди,— деди ёш Маҳрам сарой хизматчиларидан бирига,— энди эса Қизил атиргулга ўхшаб қолди. Бу қиёслаш бутун сарой аҳлини қойил қолдирди.

Уч кунгача ҳамма — Оқ атиргул, Қизил атиргул, Қизил атиргул, Оқ атиргул, деб тинимсиз хитоб қилиб юрди, қирол эса Маҳрамнинг ойлигини икки ҳисса ошириш ҳақида буйруқ берди.

Маҳрамнинг умуман ойлик олмаслигини назарда тутсак, бундан у ҳеч нарса ютмади, аммо иззат-эътибори кескин ошиб кетди ва бу воқеа Сарой Рўзномаси саҳифаларида атрофлича ёритилди.

Уч кундан сўнг тўй маросими нишонланди. У ниҳоятда дабдабали ўтди: Келин ва Куёв қўл ушлашиб, майда марваридлар қадалган лоларанг духоба соя-бон остида турдилар. Кейин зиёфат тортилди. Базм беш соат давом этди, Шаҳзода ва Малика танобий хонанинг тўрида ўтирдилар ва шаффоф биллур қадаҳдан май ичдилар. Фақат ҳақиқий ошиқларгина бу қадаҳдан ичишлари мумкин эди, зеро риёкор лаблар тегиши билан у сўниқ, хира ва кулранг тусга кириб қоларди.

— Уларнинг бир-бирларини севишлари ойдек равшан,— деди бояги Маҳрам.— Мана бу биллур қадаҳдек равшан. Қирол унинг ойлигини иккинчи марта оширди.

— Қандай шараф!— бир овоздан хитоб қилишди сарой хизматчилари.

Зиёфатдан сўнг рақс бошланди. Куёв ва Келин Атиргул рақсига тушишлари керак эди. Қирол эса сурнай чалиб бермоқчи бўлди. У ниҳоятда расво чаларди, аммо буни айтишга ҳеч ким журъат этолмасди, ахир у Қирол эди-да. Аслида у атиги иккита куйни биларди ва қайси бирини чалаётганини ўзи ҳам сира билмасди. Аммо бунинг мутлақо аҳамияти йўқ эди, негаки Қирол нимаики қилмасин, ҳамма бир овоздан «Ажойиб! Ажойиб!»— деб хитоб қиларди.

Байрам қоқ ярим кечада зўр мушакбозлик билан тугаши керак эди. Жажжи Малка умри бино бўлиб мушакбозликни кўрмаганди. Шу боисдан тўй кuni ўтказиладиган мушакбозликни Қирол шахсан Сарой Мушакбозининг гарданига юклади.

— Мушакбозлик? У нимага ўхшайди?— деб сўради Малика Шаҳзодадан эрталаб айвонда сайр қилиб юришганда.

— Шимол Шафағига,— деди доим бировга берилган саволга жавоб берадиган Қирол.— Аммо ҳақиқий-сига қараганда анча табиийроқ. Шахсан мен мушакбозликни юлдузларнинг шуъласидан афзал кўраман, зеро уларнинг ёниши олдиндан маълум, қолаверса мушакбозлик менинг сурнайдаги машқим сингари ажойиб. Сиз албатта уни кўришингиз керак.

Мана, Қирол боғининг бурчагига баланд сўри ўрнатилиб, Сарой Мушакбози керакли нарсаларни жой-жойига ўрнатиб бўлганидан сўнг мушаклар ўзаро суҳбат бошладилар.

— Олам нақадар гўзал!— деб хитоб қилди Кичкина Мушак.— Манави сариқ лолаларга ҳам бир қараб қўйинглар-а. Нимасини айтасиз, ҳақиқий мушак оловларидан ҳам яхши-я! Мен саёҳат қилганимдан жуда бахтиёрман. Саёҳат ҳайрон қоларли даражада ақлни пешлайди ва жаҳолатдан халос этади.

— Аҳмоқсан, Кичкина Мушак,— деди Катта Рум Мушаги.— Қирол боғи — бу ҳали бутун олам дегани эмас. Оламнинг чеки йўқ ва у билан батафсил танишиб чиқаман десанг, уч кун вақтинг кетади.

— Қаерни ёритсанг, сен учун ўша ер бутун оламдир,— деб хитоб қилди ғамгин Фаввора Мушак. У дастлаб эски қарағай тахтага маҳкам боғланган эди ва ўзича пора-пора бўлган юраги билан фахрланарди.— Аммо энди севги одат бўлмай қолди, уни шоирлар мақтайвериб ўлдирдилар. Оқибатда ҳеч ким севгига ишонмай қўйди, бунинг ҳайрон қоларли жойи йўқ. Ҳақиқий ошиқ азоб чекади ва сукут сақлайди. Ҳеч эсимдан чиқмайди, мен ҳам бир вақтлар... Дарвоқе, ҳозир бунинг аҳамияти йўқ. Муҳаббат ўтмиш бўлиб қолди.

— Сафсата!— деди Рум Мушаги.— Муҳаббат ҳеч қачон ўлмайди. У ойга ўхшайди, у абадий. Мана, масалан, бизнинг келин-куёв бир-бирларини ниҳоятда севишади. Улар ҳақидаги ҳамма нарсани бугун эрта-лаб тасодифан мен билан бир қутига тушиб қолган ва саройдаги сўнги янгиликлардан хабардор бўлган қоғоз портлагичдан эшитдим.

Бироқ, Фаввора Мушак бошини чайқади.

— Муҳаббат ўлган, Муҳаббат ўлган, Муҳаббат ўлган,— деб шивирлади у. Узоқ вақт айтилаверадиган нарса ниҳоят ҳақиқатга айланади, деб ҳисоблайдиган кишилар тоифасига мансуб эди у.

Тўсатдан қаттиқ, қуруқ йўтал товуши эшитилди ва ҳаммалари ўгирилиб қарадилар.

Йўталган — узун калтакнинг учига боғланган, новча ва кўринишдан такаббур Яшил Мушак эди. У ҳамманинг эътиборини ўзига қаратиш учун ҳар доим гапиришдан олдин йўталиб оларди.

— Ух-хў! Ух-хў!— деб йўталди у. Бошини чайқаб

«Муҳаббат ўлган», деб шивирлашда давом этаётган Фаввора Мушакдан бошқа ҳамма унга қизиқиб қаради.

— Диққат! Диққат!— деб қичқирди Бенгал Олови. У сиёсатга аралашиб турар ва ҳар доим маҳаллий сайловларга фаол қатнашиб келарди. Шунинг учун ҳам у парламент ибораларидан усталик билан фойдаланарди.

— Бутунлай ўлган,— деб шивирлади Фаввора Мушак ва уйқуга кетди.

Яшил Мушак эса учинчи марта йўталди ва сўзини бошлади. У ғоят паст овозда, гўё хотираларини айтиб ёздирётгандек дона-дона қилиб гапирарди. У мурожат қилаётган кишисига доим юқоридан қарарди. Қисқаси, у ҳаммадан ўзини баланд тутиши билан ажралиб турарди.

— Шаҳзоданинг бахти чопган экан,— деди у,— ахир у айнан мени осмонга учиривадиган кунини коҳдан ўтади-да. Шаҳзодалар доим омадли бўлишади.

— Наҳотки!— деди Кичкина Мушак.— Мен эса бунинг акси деб ўйлабман, яъни бизни Шаҳзоданинг никоҳи муносабати билан осмонга учиривади, дебман.

— Сизни балки шунинг учун учиривар,— деди яшил Мушак.— Сизга шундай қарашларига ҳатто шубҳаям қилмайман, аммо менинг йўригим бошқа. Мен ниҳоятда ажойиб Мушакман ва ажойиб ота-онадан бунёд бўлганман. Онам бир вақтлар энг машҳур Фаввора Мушак бўлган, ўзининг жозибали рақси билан ном қозонган. У халойиқнинг қаршисида намойиш этган машҳур ижроси вақтида сўнгунича ўн тўққиз марта айланган ва ҳар айланганида осмонга етита пушти юлдузлар сачратган. Унинг диаметри уч ярим фут эди ва энг яхши порохдан ясалганди. Отам эса ўзимдек Мушак эди, бунинг устига келиб чиқиши француз эди. У шундай юксакка кўтарилдики, бутунлай қайтиб тушмаса-я, деб ҳамма юрак ҳовучлаб турди. Аммо у қайтди, чунки жуда кўнгилчан эди ва кўзни қамаштиргудек ярқираб олтин ёмғир бўлиб сочилди. Рўзномалар унинг ижросини кўкларга кўтариб ёритишди. Сарой Рўзномаси ҳатто уни Мушакбозлик санъатининг зўр ғалабаси деб атади.

— Сиз Мушакбозлик демоқчи эдингиз, Мушакбозлик,— деди Бенгал Олови.— Мен биламан, у Мушак-

бозлик деб аталади, буни қутимдаги ёзувдан ўқиб билганман.

— Мен Мушакбозлик деб айтдим,— деди Яшил Мушак қаҳрли овоз билан. Бенгал Олови ўзини тарсаки егандек ҳис этди ва шу заҳоти ўзининг чакана шахс эмаслигини намоиш қилиш учун кичик Мушакларнинг жиғига тега бошлади.

— Мен деётгандимки,— сўзида давом этди Яшил Мушак,— деётгандимки... нима ҳақда гапираётгандим ўзи?

— Ўз ҳақингизда гапираётгандингиз, — деб жавоб берди Рум Мушаги.

— Ҳа, албатта. Шуниси эсимдаки, қандайдир қизиқ нарса тўғрисида гапираётганимда, кимдир қўполлик билан сўзимни бўлиб қўйди. Мен бениҳоя таъсирчанман, шунинг учун ҳам қўполликни ва аҳмоқона қилиқларни кўтаролмайман. Ишончим комилки, мен каби таъсирчан зот бутун дунёда топилмайди.

— Таъсирчан зот? Бу нима дегани?— деб сўради Портлагич Рум Мушагидан.

— Бу — ўзининг қадоғи қийнагани учун доим бошқанинг оёғини босадиган шахс дегани,— деб шивирлади Рум Мушаги ва Портлагич кулавериб портлаб кетишига сал қолди.

— Ҳўш, сиз нега кулаяпсиз?— деб сўради Яшил Мушак.— Мен ахир кулмаяпман-ку.

— Ўзимни жуда бахтиёр ҳис қиляпман,— деб жавоб берди Портлагич, шунинг учун куляпман.

— Бу ниҳоятда худбинона сабаб,— деди ғазаб билан Яшил Мушак.— Ўзингизни бахтли ҳис қилишга нима ҳақингиз бор? Бошқалар тўғрисида ўйласангиз бўларди, тўғрироғи менинг ҳақимда ўйласангиз бўларди. Мен доим ўзим ҳақимда ўйлайман ва бошқалардан ҳам худди шуни кутаман. Буни илтифот дейдилар. Илтифотлилик эса ажойиб фазилатдир. Менинг ўзим энг юксак фазилат эгасиман. Масалан, фараз қилинг, шу оқшом мен билан бир нарса содир бўлди — ҳамма учун бу нақадар бахтсизлик бўларди! Келин ва Куёв энди ҳеч қачон бахтли бўла олмасдилар, уларнинг биргаликдаги бутун ҳаётлари барбод бўларди. Қиролга келсак — у буни кўтара олмаслиги аниқ. Гапнинг очиғи, мавқеимнинг нақадар муҳимлигини ўйласам кўзим ёшланиб кетади.

— Бошқаларга хурсандчилик бағишлаш ниятингиз

бор экан,— деб хитоб қилди Рум Мушаги,— намиқишдан сақланганингиз маъқул.

— Албатта-да,— деди анча ўзига келиб қолган Бенгал Олови,— бу жўн ва оқилона фикр.

— Хм-м... Жўн эмиш!— деди Яшил Мушак ғазабланиб.— Менинг нечоғли ажойиб эканлигимни унутиб қўйган кўринасизлар. Тасаввури ожиз кишиларгина оқилона фикрга эга бўладилар. Менинг тасаввуротим эса ниҳоят даражада бой, чунки ҳар доим мен нарсаларни ўз ҳолича эмас, тескарисини тасаввур қиламан. Намиқишимга келсак, менимча бу ерда ҳеч ким хассос қалб нима эканлигини билмайди. Ҳайриятки бу мени заррача ҳам ташвишга солмайди. Фақат биргина нарса ҳаётим давомида менга куч бағишлаб келади. Бу ҳаммангиздан устунлик ҳиссидир ва мен доимо қўлимдан келганча бу хислатни ўзимда ривожлантириб келганман. Аммо сизларда юрак деган нарса йўқ. Бу ерда сизлар ўйин-кулгуга шундай берилгансизки, гўё Шаҳзода ва Малика никоҳдан ўтишни хаёлларига ҳам келтирмагандек.

— Ие, ўйин-кулги қилсак нима қилибди? Ахир бу ғоят шодиёна воқеа-ку,— деди Олов Пуфак¹. Осмонга кўтарилганимда, бу ҳақда албатта юлдузларга ҳикоя қиламан. Ҳали кўрасиз, уларга келиннинг нақадар зеболиги ҳақида гапирётганимда менга кўзларини қисншади.

— Ҳим, нақадар қолоқлик!— деди Яшил Мушак.— Аммо мен худди шундай бўлишини кутгандим. Сизлардан бир нима чиқиши қийин: шундай пўксизларки, Шаҳзода ва Малика яшагани дарё ёқасида жойлашган бирорта қишлоққа бордилар, деб фараз қилинг. Эҳтимол, улар малласоч ва кўзлари отасиникидек бинафшаранг жажжигина ўғил кўришар, эҳтимол, кунлардан бир кун энагаси уни олиб сайрга чиққан пайтда катта қарағай бутасининг остида ухлаб қолар ва бола чуқур дарёга тушиб чўкиб кетар — унда нима бўлади? Қандай мусибат! Шўрлик ота ва она ёлғиз ўғилларидан жудо бўлсалар-а! Чиндан ҳам оғир мусибат! Мен буни сира ҳам кўтара олмайман.

— Аммо улар ҳали ёлғиз ўғилларидан айрилган-

---

¹ Олов Пуфак — ранг-баранг мушаклар билан учирилдиган ва маълум баландликда портлайдиган махсус пуфак.

и
З-
об
ла
м
р-
а-
м
бу
ла
и.
у-
об
к-
и,
и-
бу
га
оя
ар
ни
у-
м.
з-
ла
аз
и-
х-
га
х-
—
ва
ам
й-
н-
ла-

ларича йўқ-ку,— деди Рум Мушаги.— Ҳали ҳеч қандай бахтсизлик содир бўлгани йўқ.

— Мен айрилдилар деганим йўқ,— деб жавоб берди Мушак,— айрилиб қолишлари мумкин дедим. Бинобарин, ёлғиз фарзандларидан айрилиб қолган тақдирларида, ортиқча гапга сира ҳожат қолмаган бўларди. Подадан олдин чанг чиқарадиган кишиларни жиним суймайди. Аммо Шаҳзода ва Маликанинг биттаю битта ўғилларидан жудо бўлишларини ўйласам кўнглим шундай бузилиб кетадики...

— Бунга шубҳа қилмасаям бўлаверади,— деб қичқирди Бенгал Олови.— Ростини айтсам, сиздек кўнгли бузуқни умримда кўрмаганман.

— Мен эса сизга ўхшаган қўполни биринчи марта кўриб туришим,— деди Яшил Мушак.— Менинг Шаҳзодага бўлган дўстлик туйғуларимни тушунишга мутлақо ожизсиз.

— Сиз у билан ҳатто таниш ҳам эмассиз-ку,— деб тўнғиллади Рум Мушаги.

— Қачон у билан танишман дедим,— жавоб берди Мушак,— таниш бўлганимда у билан ҳеч қачон дўстлашмаган бўлардим. Ўз дўстингни яқиндан билиш хавфли-ку, ахир!

— Ҳарҳолда намиқишдан сақлансангиз ёмон бўлмасди,— деди Олов Пуфак,— энг муҳими шу.

— Бу сиз учун муҳим,— деб жавоб берди Мушак.— Бунга шубҳам йўқ. Мен агар хоҳласам йиғлаб юборишим мумкин. Шундай деб Мушак чиндан ҳам йиғлай бошлади. Кўзёшлари унинг калтагидан ёмғир томчиларидек сирғалиб оқди ва шу пайтда биргаликда яшаш учун қулай ва қуруқ жой излаб турган иккита митти кўнғизни чўктираёзди.

— Бу зот чиндан ҳам таъсирчан экан, бўлар-бўлмасга йиғлайверади,— деди Фаввора Мушак ва қарағай тахтаси ёдига тушиб чуқур хўрсиниб қўйди.

Аммо Рум Мушаги ва Бенгал Олови ғазабланиб, анчагача «Бўлмаган гап! Сафсата!»— деб қичқиришди. Улар хийлагина эслик зотлар эдилар ва кўнгилларига ўтирмаган нарсани Сафсата деб атардилар.

Бир пайт осмонга ғаройиб кумуш қалқонга ўхшаган ой қалқиб чиқди, юлдузлар порлай бошладилар, сарой тарафидан эса мусиқа садолари эшитилди.

Шаҳзода ва Малика рақсни бошлаб бердилар. Улар шундай чиройли ўйнардиларки, узун оппоқ нилуфар-

лар ҳовуздаги ойнадай сувдан мўралаб, уларни томоша қилишар, катта-катта қизил кўкноргуллар оҳангга қараб бошларини чайқардилар.

Мана, соат ҳам ўнга занг урди, кейин ўн бирга занг урди ва ниҳоят миллари ўн иккини кўрсатиб, ярим кеча бошланганидан дарак берганида ҳаммалари саройдан айвонга чиқиб келишди. Қирол эса Сарой Мушакбозини ҳузурига чақиртирди.

— Буюраман, мушакбозлик бошлансин!— деди Қирол ва Сарой Мушакбози чуқур таъзим адо этиб, боғнинг ичкарасига йўл олди. Ортдан қўлларида узун калтакка маҳкамланган машъала тутган ёрдамчилари эргашдилар.

Бу чиндан ҳам улуғвор манзара эди.

«Визз! Визз!»— этиб Фаввора Мушак пириллаб чарх урди.

«Бум! Бум!»— этиб Рум Мушаги парвоз қилди. Сўнгра Мушаклар боғ узра хиром қилдилар. Бенгал Оловлари ҳар тарафга қирмизи шуъла таратдилар.

— Яхши қолинглар! — деб қичқирди Олов Пуфак мовий кўкиш учқунлар сачратиб учаркан.

«Банг! Банг!»— деб унга жавоб қилишди қувончга тўлган Портлагичлар. Яшил Мушакдан бошқа мушакбозликнинг барча иштирокчилари катта муваффақиятга эришдилар. У эса йиғлайвериб шундай намиққанки, учиришга мутлақо яроқсиз бўлиб қолганди. Ундаги энг арзирли нарса портлагич эди ва у кўзёшидан намланиб, бутунлай яроқсиз ҳолга тушиб қолганди. У менсимайдиган бошқа мушаклар эса олов баргли олтин гуллардек осмонга парвоз қилдилар.

— Ура! Ура!— деб қичқиришди Сарой аъёнлари, жажжи Маликанинг эса қувончи ичига сиғмай кулиб юборди.

— Менимча, каминани махсус тантанали вазиятга сақлаб туришибди,— деди Яшил Мушак.— Бунга сира шубҳа қилмайман. Шу ўй билан у илгаригидан ҳам кеккайиб кетди.

Эртаси куни боғни тартибга келтириш учун Фаррошлар келишди.

— Бу албатта вакиллар бўлса керак,— деди Мушак.— Мен уларни обрўйимни тўкмасдан кутиб олишим лозим.— У бурнини осмонга кўтариб, ўта муҳим нарсалар ҳақида бош қотираётган кишидек қовоғини уйиб олди. Аммо фаррошлар Яшил Мушакни мутлақо

найқамадилар, фақат кетаётганларидагина уларнинг бири тасодифан уни кўриб қолди.

— Буёққа қаранглар-чи,— деб қичқирди Фаррош,— қандай бало Мушак ётибди бу ерда?— Сўнгра у Мушакни олиб деворнинг ортига ариққа отиб юборди.

— Бало Мушак? Бало Мушак?— деб хитоб қилди у деворнинг устидан учиб ўтаётганида.— Бўлиши мумкин эмас! Аъло Мушак деди шекилли бу одам. Бало ва аъло деярли бир хил эшитилади ва умуам олганда деярли доим бир хил нарсани англатади,— шундай дея у балчиққа келиб тушди.

— Унчалик қулай жойга ўхшамайди,— деди у,— аммо шубҳасиз бу қандайдир шифохона бўлиши керак, мени бу ерга соғлигимни тиклаш учун юборишган-ов. Асабларим ростдан ҳам ишдан чиққан, албатта дам олишим зарур.

Шу пайт унинг ёнига кўзлари асл тошлардек ялтироқ, эгнига олачипор зангор тўн кийган кичкина бир қурбақа сузиб келди.

— О, кимни кўряпман,— кимдир меҳмон бўлиб келипти-ку! Ростини айтганда дунёда балчиқдан яхши нарса йўқ. Тамөмила бахтли бўлиш учун менга яхшигина ёмғирли ҳаво ва ариқ бўлса бас. Сиз нима деб ўйлайсиз, кечга томон ёмғир ёғармикин? Бунга у қадар шубҳа қилмайман, аммо афсуски осмон кўм-кўк ва булутсиз.

— Ўх-хў Ўх-хў!— деди Мушак ва йўтала бошлади.

— Овозингиз нақадар ёқимли!— деб хитоб қилди қурбақа.— У қуриллашга ўхшайди, ахир қуриллаш дунёдаги энг ёқимли мусиқа-ку. Бугун кечқурун бизнинг катта ашуламизни эшитасиз. Биз фермернинг уйи ёнидаги эски Ўрдак ҳовузда турамиз ва ой чиқиши билан хонишимизни бошлаймиз. Бу шундай ақлга сизмас нарсани, ҳеч кимни ухлатмайди — ҳамма бизни тинглайди. Узоққа бориб ўтирмайлик, кечагина фермернинг хотини онасига бизни деб тунги билан мижжа қоқмай чиққанини айтди. Ўзингни бу қадар эътиборли эканлигингни ҳис қилиш қандай роҳат.

— Ўх-хў! Ўх-хў!— ғазаб билан йўталди Яшил Мушак. У ҳатто бир оғиз гап қистиришга ҳам имкон бермаётганларидан бўғилаётганди.

— Гап йўқ, чиндан ҳам қойилмақом овоз,— сўзида давом этди Қурбақа.— Ўрдак ҳовузимизга қадам

ранжида қиласиз деган умиддаман. Мен қизларимни излагани кетяпман. Олтита қизим бор. Чўртанга дуч келиб қолишларидан қўрқяпман. У ашаддий махлуқ қизларимни тап тортмай еб қўяди. Хўп, хайр бўлма-са, ишонтириб айтаманки, суҳбатимиз менга гоят ҳузур бағишлади.

— Ҳим, суҳбат эмиш!— деди Мушак.— Шунча вақтдан бери фақат ўзингиз гапирдингиз-ку! Шу ҳам суҳбат бўлдимиз?

— Кимдир тинглаши керак-ку, ахир,— эътироз билдирди Қурбақа,— ҳамма гапни бир ўзим гапиришни ёқтираман. Бу вақтни тежайди ва ихтилофнинг олдини олади.

— Бироқ мен ихтилофни хуш кўраман,— деди Мушак.

— Қўйсангиз-чи,— деди Қурбақа ишонч билан.— Ихтилоф — бу ниҳоятда ёмон нарса, ҳарҳолда яхши жамиятда ҳамманинг нуқтаи назари бир хил бўлади. Яна бир карра хайр, ҳувв нарида қизларим кўриняпти.— Шундай деб кичкина Қурбақа сузиб кетди.

— Сиз жуда миждов ва сира тарбия кўрмаган зот экансиз,— деди Мушак.— Мен сизга ўхшаган — ўзи ҳақида гапирадиган шахслардан нафратланаман. Мендек бир зот ўзи тўғрисида гапираман деб турганда сизга ўхшаган кимсалар ўзлари ҳақида гапира бошласалар нафратим кўзиб кетади. Мен буни худбинлик деб атайман, худбинлик эса жирканч нарса. Айниқса менга ўхшаган кишилар учун, ахир менинг илтифотлилигим ҳаммага маълум-да. Қисқаси, мендан ўрناق олсангиз бўларди, тақлид қилишга бошқа арзийдиганроқ намуна топишингиз амримаҳол. Шундай қулай имконият вужудга келганда, маслаҳатим, уни қўлдан чиқарманг, чунки мен ҳозироқ саройга қайтмоқчи бўлиб турибман. Саройда мавқеим ниҳоят даражада баланд: бўлмасам-чи, кечагина Шаҳзода ва Малика менинг шарафимга никоҳдан ўтдилар. Албатта, қишлоқи бўлганингиз учун булардан беҳабарсиз.

— Унга гапиришдан нима маъно,— деди баланд жигарранг қамишпоянинг учиди ўтирган ниначи,— мутлақо фойдасиз, ахир аллақачон кетиб бўлган-ку.

— Э, ўзининг фойдасини билмаса, менга нима,— деб жавоб берди Мушак.— Уни деб гапимни тўхтатайми? Мен ўзимни ўзим тинглашни ёқтираман. Бундан жуда-жуда ҳузур қиламан. Мен тез-тез ўзим билан

Ўзим узундан-узоқ суҳбатлашиб тураман ва тан олиб айтганда шу қадар дономанки, баъзан гапираётган гапларимни ўзим ҳам тушунмай қоламан.

— У ҳолда сиз албатта фалсафадан ваъз айтишингиз керак,— деди Ниначи ва ажойиб ҳарир қанотчаларини ёйиб ҳавога кўтарилди.

— Учиб кетгани жуда аҳмоқона иш бўлди-да,— деди Мушак.— Ишончим комилки, дунёқарашини бойтиш учун унга бундай имконият ҳар доим ҳам на-сиб қилавермайди. Дарвоқе: бу билан зиғирчалик ҳам ишим йўқ. Мендек даҳоларни бир кунмас бир кун албатта тан оладилар. Шундай дея у балчиққа яна ҳам чуқурроқ ботди.

Бир оздан сўнг унинг ёнига катта Оқ Урдак сузиб келди. Унинг оёқлари сариқ, панжалари пардасимон эди ва назокатли қадам ташлаши туфайли ниҳоятда гўзал парранда саналарди.

— Ғақ, ғақ, ғақ,— деди Урдак,— қаддингиз нақадар ғалати! Сўрашга журъат этсам, бу тугмами, ёки биронта бахтсиз ҳодисанинг натижасими?

— Бутун умрингиз қишлоқда ўтгани шундоқ кўриниб турибди,— деб жавоб берди Мушак,— акс ҳолда кимлигимни билган бўлардингиз. Шундай бўлса ҳам нодонлигингизни кечираман. Ҳаммаям мендай машҳур бўлавермайди албатта. Менинг осмону фалакка учиб, ерга зумрад ёмғирдек ёғилишимни эшитсангиз, шубҳасиз, ҳайратдан бармоғингизни тишлаб қоласиз.

— Катта кетвордингиз чоғи,— деди Урдак.— Бундан кимга манфаату кимга наф? Мабодо ҳўкиздек ер ҳайдаганингизда, ёки от каби арава тортганингизда ва ё ит каби қўйларни қўриқлаганингизда эди,— йўриғи бошқа бўларди.

— Азизим,— деб хитоб қилди Мушак, кеккайиб,— азизим, кўриб турибманки, сиз энг қуйи табақага мансуб экансиз. Менинг тоифамдаги зотлар ҳеч қандай фойда келтиришмайди. Биз маълум гўзал одатқилиқларга эгамиз, шунинг ўзи мутлақо кифоя қилади. Шахсан мен ҳеч қандай юмушни, айниқса, сиз лутфан тавсия қилаётган ишларни хушламайман. Ростини айтсам, нима қиларини билмайдиган кишиларгина оғир меҳнатдан нажот топадилар, мен доимо меҳнаткашлар ҳақида шундай фикрдаман.

— Яхши, яхши,— деди хийла муросасоз, ҳеч қачон биров билан жанжаллашмайдиган Урдак,— ҳамма-

нинг диди ҳар хил. Ҳарҳолда биз билан шу ерда яшаб қоласиз, деган умиддаман.

— Азизим, нима деяпсиз?— деб қичқирди Мушак.— Мен бу ерда меҳмонман, ҳурматли меҳмонман холос. Гап шундаки, бу ер ҳаддан ташқари зерикарли: на киборлар жамияти бор ва на ҳаловат. Бу ер аслида ғирт қишлоқнинг ўзи. Мен Саройга қайтсам бўлмайди шекилли, негаки, ўйлашимча пешонамга дунёга довуғ солиш битилган.

— Бир пайтлар мен ҳам жамоат ишларида қатнашмоқчи бўлганман,— деди Урдак.— Жуда кўп нарсалар ҳали ислоҳга муҳтож. Мен ҳатто яқинда мажлисни бошқарганман ва унда дидимизга ўтирмагап нарсаларга қарши қарор қабул қилганмиз. Лекин бирон бир жиддийроқ ўзгариш бўлганини билмайман. Шунинг учун ҳам ҳозир уй ишлари билан бандман ва оиламнинг ғамини емоқдаман.

— Мен эса,— деди Мушак,— узоқ-яқин барча қариндош-уруғим билан жамоат ишлари учун яратилганман. Биз қаерда пайдо бўлмайлик, барчанинг эътиборини жалб қиламиз. Менга ҳали бирор марта ҳам халқ олдида чиқиш насиб қилгани йўқ. Аммо чиққудек бўлсам борми — ниҳоятда қойилмақом манзара бўларди. Уй ишларига келсак, булар кишини тез қарн-тади ва юсак нарсаларни ўйлашдан чалғитади.

— Эҳ! Юсак нарсалар — нақадар ажойиб!— деб хитоб қилди Урдак.— Уларни ўйлаб, қорнимнинг очқанини эсладим.— У «Ғақ, ғақ, ғақ», деганича ариқнинг қуйи томонига қараб сузиб кетди.

— Қайтинг! Қайтинг!— деб чинқирди Мушак.— Мен сизга яна жуда кўп нарсаларни айтмоқчиман.

Аммо Урдак унга мутлақо эътибор бермади.

— Даф бўлганидан ғоят хурсандман,— деди Мушак.— Унинг дунёқараши шундай торки.

Шундай дея у балчиққа яна ҳам чуқурроқ ботди ва ёлғизлик — даҳонинг қисмати экани ҳақида ўйлай бошлагандики, бу пайт қозонча ва шох-шабба кўтарган оқ пешгирли икки болакай қирғоқ ёқалаб чопқиллаб келиб қолишди.

— Булар вакиллар шекилли,— деди Мушак ва иложи борича ўзини улуғвор кўрсатишга ҳаракат қилди.

— Буёққа қара! — деб қичқирди болалардан бири.— Қандайдир чирик калтак ётибди! Қизиқ, бу

ерга қаердан келиб қолдийкин?— У Мушакни ариқдан чиқариб олди.

— Чирик Қалтак эмиш!— деди Мушак.— Бу нимаси? Менимча у йирик калтак демоқчи бўлди. Йирик Қалтак — бу хийла хушёқадиган сўз. У мени Сарой Амалдорларидан бири деб ўйлади шекилли.

— Кел,— уни гулханга ташлаймиз,— деди иккинчи бола.— Қозонимиз тезроқ қайнайди.

Болалар шох-шаббаларни бир жойга уйиб, устига Мушакни ташладилар ва остидан ўт ёқиб юбордилар.

— Мана бу қойил!— деб хитоб қилди Яшил Мушак.— Улар мени ҳаммага кўринсин деб, куппа-кундуз куни осмонга қўйиб юбормоқчилар.

— Энди ухлаб олсак ҳам бўлади,— дейишди болалар.— Уйғонгунимизча қозон ҳам қайнаб қолади. Болалар майсалар устига чўзилиб кўзларини юмдилар.

Мушак ниҳоятда нам торгганди, шунинг учун ҳам анчагача алангалана олмади. Ниҳоят у ёна бошлади.

— Ҳозир мен учаман!— деб қичқирди у ва қоматини ростлаб шай бўлиб турди.— Ишончим комилки, юлдузлардан ҳам баландга, ойдан ҳам баландга, қуёшдан ҳам баландга учиб чиқаман. Шундай баландга учаманки... Визз! Визз! Визз!

Ва у тикка ҳавога кўтарилди.

— Маза!— деб қичқирди у.— Мен шу кўйи абдий учаман. Нақадар катта муваффақият!

Бироқ ҳеч ким уни кўрмади.

— Ҳозир мен портлайман!— деб қичқирди у,— бутун дунёни оловга чулғайман ва шундай шов-шув кўтараманки, йил бўйи ҳеч ким бошқа нарсалар тўғрисида гаплашмайдиган бўлади.— Сўнг у ростдан ҳам портлаб кетди:

— Пақ! Пақ! Пақ!— деб ёрилди портлагич.— Бунга шубҳа қилмаса ҳам бўлаверади. Бироқ ҳеч ким, ҳатто иккала бола ҳам ҳеч нарса эшитмадилар, чунки улар донг қотиб ухлаб ётардилар.

Энди Яшил Мушакдан фақат калтак қолганди ва у ариқ бўйлаб сайрга чиққан Ҳознинг орқасига келиб тушди.

— Ие!— деб қичқирди Ҳоз.— Ёмғирнинг ўрнига калтак ёряпти шекилли...

У дарҳол сувга шўнғиди.

— Катта шов-шув кўтаришимни билган эдим,— деб вишиллади Мушак ва сўнди.

ЮЛДУЗ-БОЛА

Кунлардан бир кун икки қашшоқ Утинчи қалин қарағайзор ўрмон оралаб уйларига қайтишаётганди. Қиш кечаси эди, атрофда қаттиқ совуқ ҳукм сурарди. Ер усти ва дарахт новдалари қалин қор билан қопланганди: ўтинчилар зич ўсган дарахт ва буталар орасидан ўтиб бораётганларида музлаб қолган новдачалар чарс этиб синардилар. Тоғ Шаршарасининг олдига келганларида эса унинг ҳавода қотиб қолганини кўрдилар, чунки уни Қор Маликаси ўпганди-да.

Совуқ шу қадар қаттиқ эдики, ҳатто қушлар ва ҳайвонлар ҳам бу тасодифдан тамомила ўзларини йўқотиб қўйдилар.

— Уф!— ғингшиди Бўри думини қисганча буталар орасидан сакраб ўтаркан.— Ҳаво ҳам шунақа даҳшатли бўладими? Ҳукуматнинг кўзи қаёқда экан?

— Вийт! Вийт! Вийт!— чуғурлашди зангор Тоғчумчуқлар.— Момо Ер ўлди ва уни оппоқ кафанга ўрадилар.

— Ер турмушга чиқмоқчи, бу эса унинг никоҳ либоси,— бир-бирларига шивирлашди Мусичалар. Уларнинг жажжи пушти оёқчалари совуқдан қотиб қолганди, аммо улар ҳаётга романтика кўзи билан қарашни ўз бурчлари деб ҳисоблардилар.

— Сафсата!— ириллади Бўри.— Сизга айтсам, ҳаммасига ҳукумат айбдор, агар гапимга ишонмасаларинг, барингни еб қўяман.— Бўри хийла фаросатли эди ва баҳслашганда ҳам, эзмаланмасдан лўндасини айтиб қўя қоларди.

— Мендан сўрасангиз,— деди туғма файласуф ҳи-

собланган Қизилиштон,— мени табиат ҳодисаларининг илмий тафсилотлари сира ҳам қизиқтирмайди. Агар нарсa қандай бўлса, шундай нарсалигича қолаверади, ҳозир эса ўлгудек совуқ.

Совуқ ҳақиқатан ҳам ўлдиргудек эди. Баланд арчаларнинг қавагида яшайдиган жажжи Олмаҳонлар бир оз исиниб олиш мақсадида тумшуқларини бир-бирларига ишқашар, Қуёнлар эса ўз уяларида ғужиниб ётишар ва ташқарига қарашга журъат этишолмасди. Ўрмондаги жонзотлар ичида фақат шохли катта бойўғлиларгина бу совуқдан мамнун кўринардилар. Уларнинг патлари шундай музлагандики, пировардида бутунлай қотиб қолди. Аммо бу ҳол уларни мутлақо ташвишлантормади; улар катта-катта сариқ кўзларини бақрайтирганча бутун ўрмон бўйлаб:— У-уу! У-уу! У-уу! Ҳаво нақадар ажойиб!— деб, бир-бирларига овоз бериб ўтиришарди.

Икки Ўтинчи эса жон-жаҳдлари билан бармоқларига куҳ-куҳлаганча нағалли этиклари билан музга айланган қорни босиб ҳамон қарағайзор ўрмон оралаб боришарди. Бир марта улар қор билан тўлган чуқурликка ағанаб тушдилар ва у ердан айланаётган тошпракнинг ёнида турган тегирмончилардек оппоқ бўлиб чиқдилар; бошқа сафар улар музлаган ботқоқликнинг қаттиқ ва силлиқ яхи устида сирпаниб тушиб, боғлаган ўтинларини сочиб юбордилар ва йиғиштириб қайтадан боғлашга мажбур бўлдилар. Яна бир гал эса улар адашаёздилар ва тасвирлаб бўлмайдиган даҳшатга тушдилар, зеро Қор Маликаси ўз қучоғида ухлаб қоладиганларга нақадар бераҳм бўлиши уларга маълум эди. Бироқ улар барча сайёҳларнинг йўлини бехатар қиладиган Авлиё Мартиннинг ёрдамига умид боғладилар ва ўзлари қолдирган из бўйича бир оз орқага қайтдилар. Кейин эса улар ўта эҳтиёткорлик билан йўл юриб, ниҳоят ўрмон ёқасига чиқиб олдилар; узоқда, қуйидаги водийда қишлоқларининг шуғалалари милтиллаб кўринарди.

Ахири ўрмондан қутулиб чиққанларидан қувониб кетган Ўтинчилар бор овозлари билан кулиб юбордилар. Шу тобда водий кўзларига кумуш гул, тепасидаги ой эса олтин гул бўлиб кўринарди.

Аммо кулиб бўлганларидан сўнг камбағалликлари эсларига тушиб, яна ғуссага чўмдилар ва улардан бири иккинчисига деди:

— Нега бунчалик қувониб кетдик? Ахир ҳаёт биздақангилар учун эмас, фақат давлатмандлар учун яхши-ку! Ундан кўра ўрмонда совуқдан қотганимиз ёки ёввойи ҳайвонларга ем бўлганимиз яхши эмасмиди?

— Тўғри,— деди шериги.— Баъзи бир кишиларга жуда кўп нарса, бошқаларга эса ҳаддан ташқари оз нарса берилган. Дунёда ноҳақлик ҳукмрон: у жуда озчиликка бахт ато этади, ғам-ғуссани эса сахийлик билан улашади.

Ўтинчилар пешоналарининг шўрлигидан нолиб туришганда ажойиб ва ғаройиб ҳодиса рўй берди: гўзал ва бениҳоя ёруғ бир юлдуз осмондан узилиб ерга қулади. Унинг фазо бўйлаб бошқа юлдузлар орасидан думалаб тушаётганини анграйганча кузатиб турган Ўтинчиларга у — турган жойларидан нарироққа, унча катта бўлмаган қўйхонанинг ёнидаги қари толларнинг ортига қулагандек туюлди.

— Ахир бу олтин парчаси-ку, уни ахтариб топиш керак!— деб баравар қичқириб юборишди Ўтинчилар ва шу заҳоти югуриб кетишди — олтин илинжи уларни шундай очкўзлик ҳолига солиб қўйганди.

Аммо Ўтинчилардан бири иккинчисига қараганда тезроқ югурарди; у дўстини ортада қолдириб, тезлик билан толларни кесиб ўтди... ва нимани кўрди денг! Оппоқ қор устида бир нарса чиндан ҳам олтиндек ярақлаб ётарди. Ўтинчи кела солиб уни қўлига олди ва кўтариб турган нарсаси — жилвадор юлдузлар билан зийнатланган, этаклари эса қаттиқ осилиб тушган олтин матоҳдан тикилган ёмғирпўш эканини кўрди ва дарҳол осмондан тушган хазинани топганлиги ҳақида ўртоғига қичқириб хабар қилди. Шериги етиб келгач, икковлари қорга чўкка тушиб, ичидаги олтинларни ўзаро бўлиб олиш мақсадида ёмғирпўшнинг қатларини очдилар. Бироқ, афсуски, улар на олтин, на қумуш ва на бошқа хазина топмадилар, балки ухлаб ётган гўдакни кўрдилар. Ҳафсаласи пир бўлган Ўтинчи шеригига қараб нолиди.

— Барча умидимиз пучга чиқди: биз каби фақирларга аслида омад ёр бўлмайди! Инсон учун гўдакдан қандай фойда бўлиши мумкин! Кел, уни шу ерда қолдирайлик-да, йўлимиздан қолмайлик. Ахир ўзимиз камбағал бўлсак, ўзимизники ҳам етиб ортади, бошқаларни ўйлаб, ўз болаларимизнинг нонини яримта қилолмаймиз-ку!

Аммо иккинчи Утинчи бошини чайқади.

— Йўқ, гўдакни музлагани шу ерда, қор устида ташлаб кетишдек ёвузлик қилиш ярамайди. Гарчи камбағалликда сендан қолишмасам ҳам, уйимдаги нонхўрлар сеникидан кўпроқ ва қозоним ҳам кунда қайнамаса-да, мен бу гўдакни бари бир уйимга олиб бораман, хотиним ҳам унга ғамхўрлик қилади.

Шундай дея у болани оҳиста кўтариб олди-да, қақшатқич аёздан сақлаш учун уни ёмғирпўшга ўраб, қишлоғи томон йўл олди. Шериги эса унинг аҳмоқлиги ва кўнгилчанлигидан қаттиқ ажабланди.

— Болани сен олдинг, энди менга ёмғирпўшини бер, топилмани ўзаро бўлиб олишимиз керак-ку, ахир,— деди у қишлоққа етиб келишгач.

— Йўқ, бермайман, чунки бу ёмғирпўш меники ҳам эмас, сеники ҳам эмас, у — боланинг ўзиники,— деди Утинчи ва дўсти билан хайрлашиб уйига яқинлашди-да, эшикни тақиллатди.

Эшикни хотини очди ва эрининг соғ-саломат қайтиб келганини кўриб, бўйнига осилиб ўпа бошлади, сўнгра елкасидан ўтин боғини олиб этикларини қордан тозалагач, уйга таклиф қилди.

Бироқ Утинчи ичкарига кирмади ва хотинига деди:

— Мен ўрмондан бир нарса топиб келдим, сен унга ғамхўрлик қилишинг керак.

— Нима нарса экан, билсак бўладими?— деб сўради хотини.— Тезроқ кўрсатсанг-чи, уйимиз қуп-қуруқ, ўзимиз кўп нарсага муҳтожмиз, ахир.

Утинчи ёмғирпўшни очиб хотинига ухлаб ётган гўдакни кўрсатди.

— Вой шўрим!— деб шивирлади хотини куйинчаклик билан.— Ўзимизнинг болаларимиз етмагандек, бу ҳаромини ҳам нонимизга шерик қиламизми? Эҳтимол у бизга бахтсизлик келтирар? Қолаверса, уни қандай парвариш қилиш кераклигини ким билсин?— Хотин эридан ниҳоятда ғазабланиб кетди.

— Тушунсанг-чи, ахир, бу Юлдуз-бола-ку,— деди Утинчи ва болани қандай қилиб топгани ҳақидаги ғаройиб воқеани сўзлаб берди.

Бироқ аёл ҳовуридан тушмади, аксинча, эрини масхаралаб қарғай бошлади.

— Ўзимизнинг болаларимиз оч ўтиришсаю бир бегона болани боқсак! Бизга ким ғамхўрлик қилади, ким бизга бир бурда нон беради?— деб қичқирди.

— Худо чумчуқнинг ҳам раҳмини ейди, унга ризқ беради,— деб жавоб берди эри.

— Қанча чумчуқлар қишда очликдан ҳалок бўлишади?— деб сўради аёл.— Ёки ҳозир қиш эмасми?

Аммо Утинчи жавоб бермади, оstonадан ҳам ҳатлаб ўтмади.

Шу пайт ўрмон томондан изғирин шамол эсиб, ўзини очиқ эшикка урди. Аёл сесканиб қунишиб олди ва эрига қараб:— Нега эшикни ёпмай турибсан? Шамолнинг совуқлигини қара, қақшаб кетдим-ку,— деди.

— Тошюррак одамларнинг уйи ҳаммавақт совуқ бўлади,— деб жавоб берди Утинчи. Хотини ҳеч нарса демади, фақат оловга яқинроқ сурилиб олди. Аммо бир неча дақиқадан сўнг эрига ўгирилиб қараганда, кўзлари жиққа ёшга тўлганди. Утинчи тез ичкарига кириб, болани хотинининг тиззасига қўйди. У эса болани ўпиб, кенжа ўғилчасининг ёнига — беланчакка ётқизиб қўйди. Эртасига эрталаб Утинчи ғаройиб олтин ёмғирпўшни олиб катта сандиққа яшириб қўйди, хотини эса боланинг бўйнидан қаҳрабо маржонни олиб, уни ҳам сандиққа солди.

Шундай қилиб, Юлдуз-бола Утинчининг болалари билан бир товоқдан ош еб, бирга ўйнаб ўса бошлади. Йилдан-йилга боланинг чиройига чирой қўшилар, қишлоқ аҳли эса унинг гўзаллигини кўриб, ҳайратдан бармоқларини тишлашарди, чунки уларнинг барчаси қорача қорасоч бўлишса, боланинг юзи фил суюгидан ясалгандек оппоқ ва бежирим эди, олтин жингала сочлари наргиснинг гулбаргларидек, лаблари — қизил ғунчадек, кўзлари эса жилғанинг тиниқ сувидаги бинафшанинг аксидек эди. Қадди-қомати ўроқчининг қадами етмаган қалин майсалар ўртасида ўсган гулдек келишган эди.

Аммо гўзаллик Юлдуз-болани ёвуз қилиб қўйди негаки, у худбин, такаббур ва бағритош бўлиб улгайганди-да. Утинчининг болаларига ва умуман қишлоқдаги барча болаларга у юқоридан қарарди.— Чунки,— дер эди у,— барча болалар паст табақадан, мен эса — олий насабман, зеро Юлдуздан туғилганман.

У болаларни таҳқирлар, уларни қулларим, деб атарди. Ғариб-ғураболарга, кўзи ожизларга, мажруҳ нотавонларга унинг сира раҳми келмас, аксинча, уларни тошбўронга тутиб, қишлоқдан ҳайдаб чиқарарди ва орқаларидан,— бу ерга тилангани иккинчи кела кўр-

манглар,— деб қичқирарди. Бора-бора биронта ҳам тиланчи — ноиложликдан юрак бетлаб келганларни мустасно қилганда — қишлоққа иккинчи марта қадам қўймайдиган бўлишди. Юлдуз-бола ўзининг гўзаллигига ўзи мафтун бўлиб қолганди, нотавон ёки хунукларни эса ҳамманинг ичида мазах қиларди. Ўзини эса ниҳоят даражада севарди ва ёзнинг шамолсиз кунларида руҳонийнинг боғидаги ҳовузнинг лабига ётиб олиб, ўзининг паричеҳрасига тикилар ва гўзаллигига маҳлиё бўлиб, қувонганидан кулиб юборарди.

Ўтинчи билан хотини доимо унга:

— Нега сен бу бахтсиз, дунёда битта ҳам яқин кишиси бўлмаган шўрпешоналарни хафа қиласан, ахир биз сенга шундай муомалада бўлмадик-ку? Нега ёрдамга муҳтож кишиларга бераҳмлиқ қиляпсан?— дейишарди.

Кекса руҳоний ҳам неча марта уни ҳузурига чақиртириб, тангри яратган ҳар қандай мавжудотга меҳрибон бўлишни ўргатишга уриниб, насиҳат қиларди.

— Қапалакни ўзингга ука деб бил, унга зиён етказма. Урмонда ўчиб юрган қушлар — эркин мавжудотдирлар: эрмак қиламан деб уларга тузоқ қўйма. Худо чувалчангни ва кўрсичқонни яратиб, уларни ҳам ўзларига яраша жой билан таъминлаган. Сен кимсанки, тангри яратган мавжудотларга озор етказмоққа журъат этяпсан? Ахир далада ўтлаб юрган мол ҳам яратганига ҳамду сано айтади-ку!

Бироқ Юлдуз-боланинг қулоғига гап кор қилмасди, у фақат хўмраяр ва нафратомуз тиржайарди, сўнгра тенгқурлари олдига югуриб, уларни хоҳлаганча хўрлай бошларди. Тенгқурлари ҳам унга бўйсунитарди, чунки у чиройли ва чаққон бўлиш билан бир вақтда рақс тушишни, куйлашни ва сурнай чалишни биларди. Шунинг учун ҳам Юлдуз-бола қаерга бошламасин, болалар унга эргашишар, нимани буюрмасин, дарҳол итоат этишарди. У кўрсичқоннинг шусиз ҳам заиф кўзларига учи ўткир қамишни суқиб олганда, болалар завқланиб кулишди, моховни тошбўронга тутганда ҳам улар кулиб туришаверди. Юлдуз-бола ҳаммавақт ва ҳамма нарсада болаларнинг йўлбошчиси эди, пировардида болалар ҳам у каби тошбағир бўлиб қолишди.

Кунлардан бир куни қишлоқ йўлидан бир бахти қаро тиланчи аёл ўтиб қолди. Қўйлаги жулдурвоқи, ялангоёқлари йўллардаги чағир тошлар тилаверганидан қонга бўялган, бир сўз билан айтганда, аёл ниҳоят даражада аянчли аҳволда эди. Тинка-мадори қуриган аёл дам олиш мақсадида каштаннинг тагига ўтирди.

Шу пайт уни Юлдуз-бола кўриб қолди ва дарҳол ўртоқларини чақирди.

— Қаранг! Ажойиб ям-яшил дарахтнинг остида жирканч ва ифлос тиланчи ўтирибди. У шундай ёқимсиз ва тасқараки, яхшиси, юринглар, уни ҳайдаб юборамиз,— деди у ва аёлга яқинлашиб, тош отиб мазах қила бошлади. У бошини кўтариб болага қаради ва бирдан даҳшатдан қотиб қолган кўзларини унга тикканча, бақрайиб қолди. Бироқ, бостирманинг тагида хода йўнаётган Утинчи Юлдуз-боланинг қилаётган қилиғини кўриб, югуриб келиб уни койий бошлади.

— Ҳақиқатан ҳам юрагинг тошдан экан, шафқат нима эканини билмайсан. Бу шўрлик аёл сенга нима ёмонлик қилди, нега уни бу ердан ҳайдаяпсан?

Юлдуз-бола бу гапни эшитиб ғазабдан қизариб кетди.

— Сен ўзинг кимсанки, мени тергаяпсан? — деди у депсиниб.— Мен сенинг ўғлинг эмасман ва сенга қулоқ солишга мажбур эмасман.

— Тўғриликка тўғрику-я,— деди Утинчи,— аммо сени ўрмондан топиб олганимда бераҳмлиқ қилмаган эдим-ку.

Шу пайт уларнинг гапларини эшитиб турган тиланчи аёл қаттиқ қичқирганча ҳушидан кетиб йиқилди. Утинчи дарҳол уни кўтариб, уйига олиб кетди; хотини эса уни ўзига келтира бошлади. Аёл кўзини очгач, эрхотин унинг олдига нон-сув қўйиб, унга жой берганларидан хурсанд эканликларини айтишди.

Бироқ аёл ейишни ҳам, ичишни ҳам истамади ва Утинчига қараб, деди:

— Болани ўрмондан топдим, дединг, шу гап ростми? Бунга роппа-роса ўн йил бўлди, шундай эмасми?

— Ҳа, худди шундай,— деб жавоб берди Утинчи.— Мен уни ҳақиқатан ҳам ўн йил бурун ўрмондан топиб олганман.

— Бола билан бирга яна бошқа нарса топмадингми?— деб хитоб қилди аёл.— Бўйнида қаҳрабо маржонни бормиди? Ўзи юлдузлар билан зийнатланган олтин ёмғирпўшга ўралган эмасмиди?

— Тўппа-тўғри,— деди Ўтинчи ва сандиқда сақланаётган ёмғирпўшни ва қаҳрабо маржонни олиб аёлга кўрсатди.

Бу нарсаларни кўрган аёл қувонганидан йиғлаб юборди.

— Бу бола — менинг ўғлим; уни ўрмонда йўқотиб қўйгандим. Илтимос қиламан, уни тезда чақиртириб кел, уни топаман деб бутун дунёни кезиб чиқдим ахир!

Ўтинчи билан хотини ташқарига чиқиб Юлдуз-болани чақирдилар ва у келгач: «Уйга кир, у ерда сени онанг кутиб ўтирибди», дедилар.

Юлдуз-бола эса ҳам қувониб, ҳам ҳайратланиб ичкарига отилди, аммо ўзини кутиб ўтирган аёлга кўзи тушиши билан:

— Хўш, менинг онам қаерда экан? Бу ерда мапа бу жирканч тиланчидан бўлак ҳеч ким йўқ-ку!— деб қичқирди ва нафрат билан кулиб юборди.

— Мен сенинг онангман,— деди аёл.

— Сен ақлдан озган кўринадан,— газаб билан қичқирди Юлдуз-бола.— Мен сенинг ўғлинг эмасман, ахир сен тиланчисан-ку, бунинг устига бадбашара ва жулдурвоқисан. Қани, туёғингни шиқиллатиб қол-чи, ифлос башарангни иккинчи бу ерда кўрмайин.

— Аммо сен чиндан ҳам менинг ўғлимсан, сени ўрмонда туққанман,— деб қичқирди аёл ва боланинг оёғига йиқилиб, йиғлаб юборди.— Сени қароқчилар ўғирлаганлар ва ҳалок қилиш учун ўрмонга ташлаб кетганлар. Сени кўришим билан танидим, таниганимнинг исботи тариқасида олтин ёмғирпўшнинг ва қаҳрабо маржоннинг номларини айтдим. Утинаман, мен билан юр, сени топаман деб бутун дунёни кезиб чиқдим, ахир. Мен билан юр, ўғилгинам, меҳрингга ғоят ташнаман.

Бироқ Юлдуз-бола кипригини ҳам қоқмай, аёлнинг оҳ-зори учун қалбининг эшикларини тақа-тақ ёпиб қўйди, энди орага чўккан жимликни, ғам-аламдан ўртанаётган аёлнинг йиғисигина бузиб турарди.

Ниҳоят бола тилга кирди. Унинг овози совуқ ва нафратомуз янгради.

— Агар менинг онамлигинг рост бўлганда,— деди у,— бу ерга келиб мени шарманда қилмаган бўлардинг. Ахир мени сенга ўхшаган қандайдир тиланчи эмас, балки Юлдуз туққан, деб ўйлагандим-да. Шунинг учун кет бу ердан, иккинчи қорангни кўрсатма.

— Э-воҳ,— деб қичқирди аёл.— Уғлим, наҳотки хайрлашиш олдидан онангни ўпмасанг? Ахир сени топанам деб озмунча қийналмадимми?

— Йўқ,— деди Юлдуз-бола,— шу қадар жирканч-санки, мен учун сени ўпгандан — илонни ёки бақани ўнш осонроқ.

Шундан сўнг тиланчи аёл ўрнидан туриб йиғлаганча уйни тарк этди ва ўрмонга кириб кўздан ғойиб бўлди. Юлдуз-бола эса унинг кетганини кўриб ниҳоятда қувониб кетди ва ўртоқлари билан ўйнагани ошиқди.

Улар эса болани кўришлари билан кула бошладилар.

— Ахир сен бақадек жирканч, илондек қабиҳсан-ку. Йўқол бу ердан, биз билан бирга ўйнашингни истамаймиз,— деб қичқирдилар ва уни боғдан ҳайдаб чиқардилар. Юлдуз-бола бу гапни эшитиб ўйланиб қолди ва ўзича: «Булар нима дейишяпти ўзи! Ҳозироқ ҳовузга бориб, сувга қарайман ва у менинг гўзаллигимни айтиб беради»,— деб, дарҳол ҳовузга бориб, унинг ичига қаради ва нимани кўрди денг! Юзи худди бақаникидек, бадани эса илонникидек танга-танга пўст билан қопланганди. Юлдуз-бола ўзини майсалар устига ташлаб йиғлаб юборди.

— Бу жазо менга қилган гуноҳларим эвазига юборилган бўлса керак,— деди у ўзига-ўзи.— Ахир мен ўз онамдан юз ўгириб, уни ҳайдаб юбордим, унинг олдида кеккайиб кетдим ва бағритошлик қилдим. Энди йўлга равона бўлишим, уни топмагунимча бутун дунёни излаб чиқишим лозим. Унгача дам олишни ҳам, халоватни ҳам хаёлимга келтирмайман.

Шу пайт Утинчининг кенжа қизи боланинг ёнига келиб елкасига қўлини қўйди ва деди:

— Хунук бўлиб қолдим, деб ҳам еб ўтирибсанми? Ҳечқиси йўқ, биз билан қолавер, мен ҳеч қачон сени масхара қилмайман.

— Йўқ, мен онамга нисбатан тошбағирлик қилдим ва эвазига шундай жазога сазовор бўлдим. Шунинг учун мен бу ердан кетишим, онамни топиб, ундан кечирим сўрамагунимча дунёни кезиб чиқишим керак.

Шундай дея, Юлдуз-бола ўрмонга қараб югурди ва онасини чақира бошлади, аммо ҳеч қандай жавоб эшитмади. У кунбўйи онасини чақириб қичқириб юрди, қуёш ботганидан сўнг эса хазон уюмининг устига ётиб уйқуга кетди. Барча қушлар ва ҳайвонлар уни тарк этишди, чунки бола уларга ниҳоятда қаттиққўллик қилганди-да; фақат бақа боланинг ёлғизлигига шерик бўлиб уйқусини қўриқлай бошлади, илон эса унинг ёнидан оҳиста судралиб ўтди.

Тонг отгач, Юлдуз-бола ўрнидан туриб дарахтдан бир нечта пордон мева узиб еди ва аччиқ кўз ёшини тўкканча қалин ўрмон ичига йўл олди ва йўлда учраган жониворлардан онасини сўрай бошлади.

— Сен ер остида ўзинг учун ер қазийсан, айт-чи, онамни кўрмадингми?— деб сўради Кўрсичқондан.

— Сен кўзларимни ўйиб олгансан-ку, қандай қилиб уни кўришим мумкин,— деб жавоб берди Кўрсичқон.

Юлдуз-бола ноилож Тоғчумчуққа мурожаат қилди:

— Сен энг баланд дарахтлардан ҳам юқорида учасан ва у ердан бутун дунё сенга кафтдек кўринади. Айт-чи, онамни кўрмадингми?

Аммо Тоғчумчуқ бошини чайқади.

— Сен эрмак учун қанотларимни қирққансан. Мен энди қандай уча оламан?

Юлдуз-бола арчанинг қавагида ёлғиз яшайдиган Олмахондан ҳам:

— Онамни кўрмадингми?— деб сўради.

— Сен онамни ҳалок қилдинг,— деди Олмахон,— энди ўзингникини ҳам ўлдириш учун излаётгандирсан?

Шунда Юлдуз-бола бошини ҳам қилиб йиғлаб юборди ва тангри яратган барча жониворлардан кечирим сўрай бошлади, сўнгра онасини қидирганча ўрмоннинг яна ҳам ичкарисига кириб кетди. Йўл юрса ҳам мўл юриб, учинчи кун деганда ўрмон ёқасидан чиқди ва водийга қараб йўл олди.

Қишлоқлардан ўтаётганида болалар уни калака қилиб, тошбўронга тутишарди, деҳқонлар эса ҳатто оморлариди тунагани ҳам рухсат этишмасди, чунки боланинг кўриниши шу қадар жирканч эдики, у ерда тунаса — дон-дунга моғор тушиши мумкин, деб қўрқишарди ва уни қувиб юборишарди: унга ҳеч кимнинг раҳми келмасди. Бироқ, оламни кезаётганига уч йил

бўлса ҳамки, Юлдуз-бола ўзининг онаси бўлиб чиққан тиланчи аёлнинг дарагини тополмас, неча марта уни узоқдан кўриб, танигандек бўлар ва ўткир шағаллар тилаверганидан товонларидан қон сизиб турган бўлишига қарамасдан аёлни чақирганча орқасидан қува бошларди, аммо етолмасди. Яқин ўртада яшайдиган одамлар эса на тиланчи аёлни ва на унга ўхшайдиган кимсани кўрмаганликларини айтиб, боланинг қайғуси устидан кулишарди.

У роппа-роса уч йил олам кезди, аммо ҳеч қаерда меҳр-муҳаббат ҳам, раҳм-шафқат ҳам кўрмади. Кеккайиб юрган вақтларида одамларга қандай муносабатда бўлган бўлса, ҳамма жойда унга худди шундай муомала қилишди.

Кунлардан бир кун у дарё бўйида жойлашган, баланд қалъа деворлари билан ўралган бир шаҳарга етиб келди ва ниҳоятда чарчаганидан оёқлари букилиб кетаётган бўлса ҳам шаҳарга кирмоқчи бўлиб, дарвозага яқинлашди. Бироқ дарвозанинг ёнида турган посбонлар болани кўришлари билан найзаларини чалиштириб олдилар.

— Нима ишинг бор, шаҳримизда?— деб қичқирдилар улар қўполлик билан.

— Онамни қидириб юрибман,— деб жавоб берди бола.— Утиниб сўрайман, мени шаҳарга ўтказиб юборинглар, онам шу ерда бўлиши мумкин-ку, ахир.

Аммо посбонлар уни калака қила бошладилар ва улардан бири боланинг олдини қалқони билан тўсиб, қоп-қора соқолини силкитганча қичқирди:

— Сени кўриб, онанг чиндан ҳам қувониб кетади, чунки сен балчиқдаги бақадан ёки ботқоқликдан судралиб чиққан илондан ҳам жирканчроқсан-да. Йўқол бу ердан! Даф бўл! Бизнинг шаҳримизда онанг йўқ.

— Сенинг онанг ким, нега уни қидириб юрибсан?— деб сўради байроғининг сопидан ушлаб турган иккинчи посбон.

— Онам ҳам менга ўхшаб тиланчилик билан кун кечириб юради,— деди бола,— мен уни қаттиқ ранжитиб қўйдим. Шунинг учун ўтинаман, ўтказиб юбор, агар у шу шаҳарда бўлса, топиб кечирим сўрайин.

Бироқ посбонлар болани ичкарига киритишни истамай, уни найзалари билан дўппослай бошладилар.

Юлдуз-бола йиғлаб энди қайтмоқчи бўлиб турганда, дарвозанинг оғзида — эгнига олтин гуллар билан

зийнатланган совут, бошига эса қанотли шер бўртиб чиққан тўсиқли дубулға кийиб олган кимса пайдо бўлди ва посбонлардан.

— Қим бу ерда шаҳарга киришга рухсат сўраб турибди?— деб сўради.

— Бир гадойвачча, онаси ҳам тиланчи экан, биз уни қувиб юбордик,— деб жавоб беришди посбонлар.

— Бунақаси кетмайди,— деди кулиб ҳалиги кимса.— Биз бу жирканч махлуқни бир коса ширин мусаллас баҳосида қул қилиб сотиб юборамиз.

Шу пайт уларнинг ёнларидан афтидан баджаҳл ва қўрқинчли бир чол ўтиб кетаётганди. У буларнинг гапини эшитиши билан, шу баҳода сотиб олишга рози бўлди ва пулни тўлаб, болани қўлидан ушлаганча, шаҳарнинг ичига етаклаб кетди.

Улар талай кўчалардан ўтиб, ниҳоят, катта анор дарахтининг орқасида кўринмай турган кичкина бир эшикка етиб келишди. Чол эшикка яшм узугини теккизганди, эшик очилиб кетди ва улар бешта биринж пиллапояни босиб, боққа тушишди. У ерда қора кўкнорилар гуллаб ётар, улардан нарида эса зангор сопол кўзалар териблиб турарди. Бир оздан сўнг чол салласининг орасидан гулдор шоҳи рўмол олиб Юлдуз-боланинг кўзларини боғлади ва турта-сурта уни қаергадир бошлаб кетди. Чол боғични ечиб ташлагач, бола ўзини зиндонда кўрди; уни илгакда осилиб турган фонус ғира-шира ёритиб турарди.

Чол бу ерда турган ёғоч қутининг устига бир бурда моғорлаган нон қўйиб: «Е», деди.

Бир пиёла шўртанг сув қўйиб: «Ич», деди.

Бола еб-ичиб бўлганидан сўнг чол эшикни қулфлади ва устидан темир занжир билан маҳкамлаб, чиқиб кетди.

Эртасига эрталаб чол — у аслида Ливиянинг энг ўткир ва маккор сеҳргарларидан бўлиб, бу санъатни Нил бўйидаги мақбарада яшайдиган бсшқа сеҳргардан ўрганганди — зиндонга кирди-да, Юлдуз-болага хўмрайиб, деди:

— Бу кофирларнинг шаҳридан нарироқдаги ўрмонда оқ, сариқ ва қизил олтиндан зарб қилинган учта танга яширилган. Бугун сен менга оқ олтиндан ясалган тангани келтиришинг керак, акс ҳолда юз дарра ейсан. Имиллама, мен сени кун ботганда боғимнинг эшиги

ёнида кутиб тураман. Ёдингда бўлсин, ёки оқ олтиндан ясалган тангани келтирасан ёки ҳолингга маймунлар йиғлайди; чунки сен менинг қулимсан ва мен сен учун бир коса тўла мусалласнинг ҳақини тўлаганман.

Шундай дея, чол боланинг кўзини яна гулдор шоҳи рўмол билан яхшилаб боғлади ва қора кўкнорилар ўсадиган боққа олиб чиқди, сўнгра бешта биринж пиллапоядан кўтарилишга мажбур қилиб, узуги ёрдамида эшикчани очди-да, болани чиқариб юборди.

Юлдуз-бола эшикдан чиқиб шаҳарни тез кесиб ўтди-да, Сеҳргар тайинлаган ўрмонга яқинлашди. Узоқдан ўрмон жуда гўзал, сайроқи қушларга ва хушбўй гулларга тўладек туюлди ва Юлдуз-бола қувонч билан унинг ичига шўнғиб кетди. Аммо у ўрмоннинг гўзаллигидан баҳраманд бўлолмади, чунки қаерга қадам қўймасин, қаршисида ўткир игналар билан қопланган тиканли буталар пайдо бўларди, оёғини заҳар тилли қичитқи ўтлар ачитарди, қушқўнмас эса ханжардек ўткир тилларини оёғига аямай санчарди. Юлдуз-бола жуда азобланиб кетди, лекин шунга қарамасдан, Сеҳргар айтган оқ олтин тангани гарчи тонг саҳардан тушгача ва тушдан кун ботгунча излаган бўлса ҳам, тополмади. Мана, ниҳоят қуёш ҳам ботди ва ўзини қандай жазо кутаётганини билган бола аччиқ кўз ёшини тўкканча уйига қайта бошлади.

Аммо ўрмон этагига энди яқинлашдим, деганда, орқасидан чийиллаган товуш эшитилди.

— Кимдир ёрдамга чақиряпти шекилли,— деб ўйлади бола ва қайғусини ҳам унутиб, товуш келган томонга қараб югурди ва овчининг тузоғига илинган митти Қуёнчага кўзи тушди. Унга раҳми келиб:

— Мен ўзим бир қулман холос, аммо сенга озодлик бериш қўлимдан келади,— деди ва жониворни тузоқдан бўшатиб юборди.

— Ҳа, сен менга озодлик бердинг,— деди Қуёнча,— айт-чи, бу яхшилигингни қандай қилиб қайтарай?

— Мен оқ олтиндан ясалган тангани қидиряпман, аммо ҳеч қаердан тополмаяпман, агар уни топиб хўжайинимга келтирмасам, у мени дўппослайди,— деди Юлдуз-бола.

— Орқамдан юр,— деди Қуёнча,— боришинг керак бўлган жойингга олиб бораман, чунки танга яширилган жой ҳам, унинг сабаби ҳам менга аён.

Юлдуз-бола бу гапни эшитиши билан митти Қуёнчанинг орқасидан эргашди ва нимани кўрди денг! Улкан эманнинг қавагида у излаб юрган оқ олтин танга ётарди. Юлдуз-бола беҳад қувониб кетди.

— Сенга қилган хизматимни юз ҳисса қилиб қайтардинг, қилган яхшилигимни ҳам юз баробар қайтардинг, — деди у Қуёнчага.

— Йўқ, мен учун нима қилган бўлсанг, мен ҳам шуни қайтардим холос, — деди Қуёнча ва сакраб-сакраб кўздан ғойиб бўлди, Юлдуз-бола эса шаҳарга қараб кетди.

Худди шу пайтда шаҳар дарвозасининг ёнида бир мохов ўтирарди. Юзини тўсиб турган кулранг бўз бошлигининг тирқишидан кўзлари кўмирдек ёниб кўринарди. Дарвозага яқинлашиб келаётган Юлдуз-болани кўриши билан, у ёғоч косасини тақиллатиб ва қўнғироқчасини силкитиб, болага қараб қичқирди:

— Хайр қил, бўлмаса очликдан ўламан. Чунки мени шаҳардан қувиб юбордилар, эвоҳ, ҳолимга ачинадиган кимсам йўқ!

— Афсус! — деди Юлдуз-бола. — Ҳамёнимда биттагина тангам бор холос, уни хўжайинимга олиб бормасам, мени дўппослайди, чунки мен унинг қулиман.

Бироқ мохов унга шундай ёлвора бошладики, боланинг раҳми келиб, унга олтин тангани бериб юборди.

Юлдуз-бола уйига етиб келгач, Сеҳргар эшикни очиб, уни боққа киритаркан:

— Оқ олтин тангани келтирдингми? — деб сўради.

— Йўқ, у менда йўқ, — деб жавоб берди бола.

Шунда Сеҳргар болага ташланиб уни дўппослай бошлади ва нон қўядиган бўм-бўш қутини олдига суриб: «Е», деди: олдига бўш косани қўйиб: «Ич», деди ва уни яна зиндонга ташлади.

Эрталаб эса унинг ёнига келиб, деди:

— Агар бугун менга сариқ олтиндан зарб қилинган тангани келтирмасанг, умр бўйи қулим бўлиб қоласан ва уч юз дарра ейсан.

Юлдуз-бола яна ўрмонга жўнади ва кунбўйи сариқ олтин тангани излади, аммо ҳеч қаердан топа олмади. Кун ботгач эса ерга ўтириб йиғлай бошлади ва шу кўйи йиғлаб ўтирганда, олдига ўзи тузоқдан бўшатган митти Қуёнча югуриб келди.

— Нега йиғлаяпсан? Урмонда нимани излаб юрибсан? — деб сўради Қуёнча.

— Сариқ олтиндан ясалган тангани излаяпман,— деди Юлдуз-бола.— У шу ерга яширилган ва агар уни тополмасам, хўжайиним мени дўппослайди ва мен умрбод қул бўлиб қоламан.

— Орқамдан юр!— деб қичқирди Қуёнча ва чоп-қиллаб кетди. Шу кўйи улар кичикроқ бир кўлнинг бўйигача югуриб боришди. Кўлнинг тубида эса сариқ олтиндан зарб қилинган танга ётарди.

— Бу яршилигингни қандай қайтарай?— деди Юлдуз-бола.— Шу билан иккинчи марта мени қутқар-япсан.

— Нима қипти, ахир биринчи бўлиб сен раҳм қилдинг-ку, менга,— деди Қуёнча ва сакраб-сакраб кўздан ғойиб бўлди.

Юлдуз-бола тангани олиб, чўнтагига яширди ва шаҳарга қараб жўнади. Аммо мохов уни узоқдан кўриши билан олдига югуриб борди ва қаршисида чўкка тушиб:

— Хайр қил, бўлмаса очликдан ўламан!— деб хитоб қилди.

Юлдуз-бола бошини чайқади.

— Ҳамёнимда сариқ олтин тангадан бўлак ҳеч вақом йўқ; агар уни хўжайинимга олиб бормасам, мени ўлгудек дўппослайди ва мен бир умрга қул бўлиб қоламан.

Бироқ мохов, раҳм қил, деб ёлвора бошлади ва Юлдуз-боланинг раҳми келиб тангани бериб юборди.

Юлдуз-бола уйига етиб келгач, Сеҳргар эшикни очиб, уни боққа киритди ва:— Сариқ олтиндан зарб қилинган тангани келтирдингми?— деб сўради.

— Йўқ,— у менда йўқ,— деб жавоб берди бола.

Бу сўзни эшитиши билан Сеҳргар болага ташланиб, уни дўппослай бошлади, сўнгра занжирбанд қилиб, яна зиндонга ташлади.

Тонг отгач, боланинг ёнига келиб:— Агар бугун менга қизил олтиндан зарб қилинган тангани келтирсанг, сенга озодлик инъом қиламан, келтирмасанг — ўлдираман,— деди.

Юлдуз-бола яна ўрмонга жўнади ва кунбўйи қизил олтиндан ясалган тангани излади, аммо ҳеч қардан уни тополмади. Қош қорайгач, ерга ўтириб йиғлай бошлади ва шу кўйи кўз ёшини тўкиб ўғирганда, олдига митти Қуёнча югуриб келди.

— Сен қидираётган танга орқангдаги ғорда ётибди; ёшингни артгин-у, қувонавер,— деди Қуёнча.

— Яхшилигингни нима билан қайтарай?— деди Юлдуз-бола.— Шу билан учинчи марта қутқаряпсан.

— Аммо сен менга биринчи бўлиб ачингансан,— деди Қуёнча ва сакраб-сакраб кўздан ғойиб бўлди.

Юлдуз-бола эса ғорга кириб, қизил олтиндан ясалган тангани топди-да, уни ҳамёнга солиб шаҳарга шошилди.

Бироқ мохов уни кўриши билан йўл ўртасига чиқиб олди ва қўлини чўзиб қичқира бошлади.

— Қизил олтиндан ясалган тангани менга бер, бўл-маса — ўламан!

Юлдуз-боланинг бу сафар ҳам унга раҳми келди ва:— Сен мендан кўра муҳтожроқсан,— деб, тангани бериб юборди. Аммо ўзини қандай даҳшатли жазо кутаётганини ўйлаб, юраги эзилиб кетди.

Бироқ, во ажаб! Юлдуз-бола шаҳар дарвозасидан ўтаётганида посбонлар унинг ҳурматини жойига қўйишди ва чуқур таъзим адо этган ҳолда:— Қандай гўзал-а, жанобимиз!— деб хитоб қилишди.

Шаҳар аҳолиси эса унинг кетидан эргашарканлар:— Дарҳақиқат, бундан гўзалроғини бутун дунёни изласанг ҳам тополмайсан,— деб таъкидладилар.

— Улар мени мазах қилишяпти, мусибатимдан кулишяпти,— деди бола хўрлиги келиб.

Бир оздан сўнг халойиқ, шу қадар кўпайиб кетдики, бола йўлидан адашиб, Қиролнинг саройи олдидаги кенг майдондан чиқиб қолди.

Шу пайт саройнинг дарвозалари очилиб, Юлдуз-боланинг истиқболига руҳонийлар ва шаҳарнинг энг улуғ ашрофлари чиқиб келишди ва боланинг оёғига бош уриб:— Сен — бизнинг соҳибимизсан ва қиролимизнинг ўғлисан, сени анчадан бери кутмоқдамиз,— дейишди.

Юлдуз-бола эса уларга жавобан:

— Мен Қиролнинг ўғли эмас, бир бечора тиланчининг ўғлиман,— деди.— Нима учун мени гўзал деяпсизлар, ахир нақадар жирканчлигим ўзимга аён-ку?

Шунда совути олтин гуллар билан зийнатланган ва дубулғасида бўртма қанотли шер тасвирланган кимса боланинг юзига қалқонини яқинлаштириб:— Нега жа-

нобим гўзалликларига ишонмайдилар?— део хитоб қилди.

Юлдуз-бола ҳайрон бўлиб унинг қалқонига қаради ва нимани кўрди денг! Унинг гўзаллиги қайтиб келганди: юзи ҳам аввалгидек чиройли, фақат кўзларида у илгари сира пайқамаган янгича бир ифода бор эди.

Руҳонийлар ва аъёнлар унинг қаршисида тиз чўкдилар ва дедилар:

— Неча йил бурун — шаҳримизга шу кунда ташриф буюрадиган зот бизларга ҳукмронлик қилади, деб башорат қилинганди. Шундай экан, жанобимиз ушбу тожни ва салтанат ҳассасини олиб бизнинг одил ва марҳаматли қиролимиз бўлсинлар.

— Мен бундай шарафга муносиб эмасман,— деб жавоб берди Юлдуз-бола.— Чунки мен ўз онамдан, мени юрагининг остида олиб юрган онамдан юз ўгирганман. Энди эса ундан кечирим сўраш учун излаб юрибман, онамни топмагунимча ҳаловат нима эканини билмайман. Шунинг учун мени қўйиб юборинглар, ахир яна дунё бўйлаб сафарга чиқишим керак, гарчи менга тож ва салтанат ҳассасини таклиф қилаётган бўлсаларинг ҳам, бу ерда қололмайман.

Шундай дея Юлдуз-бола шаҳар дарвозасига қадар чўзилиб кетган кўчага қайрилиб қаради ва нимани кўрди денг! Сарбозларни орқага суриб ташлаган оломоннинг ўртасида онаси — тиланчи аёл ва мохов ёнмаён турардилар.

Уларни кўриши билан Юлдуз-бола қувонганидан қичқириб юборди ва онаси томон талпиниб, қаршисида тиз чўкди ва оёқларидаги жароҳатларни ўпиб кўз ёшлари билан юва бошлади. Сўнгра боши ерга теккунча эгилиб, юрагини пора-пора қилгудек йиғларкан, онасига қарата хитоб қилди:

— Онажон! Мағрур юрган вақтларимда сендан юз ўгиргандим, энди бўйин эгиб турганимда мендан юз ўгирма. Онагинам, мен сендан нафратлангандим, муҳаббатингни мендан дариг тутма. Онажоним, сендан юз ўгиргандим, ўз болангни қабул қил.

Бироқ тиланчи аёл жим тураверди.

Шунда Юлдуз-бола моховнинг оёқларига йиқилди.

— Сенга уч марта шафқат қилгандим, энди мен учун онамдан ўтиниб сўрагин — менга бир оғиз бўлса ҳам жавоб қилсин.

Бироқ мохов жим тураверди.

Юлдуз-бола яна онасига ўғирилди.

— Э, она,— деб йиғлади у,— бу азобга чидолмайман. Мени афв этгин, сўнгра ўрмонимизга қайтишга ижозат бергин.

Шунда аёл боланинг бошига қўлини қўйиб:—

— Тур ўрнингдан!— деди.

Мохов ҳам қўлини унинг бошига қўйиб:

— Тур ўрнингдан!— деди.

Юлдуз-бола ўрнидан туриб, уларга қаради ва ё ажаб! Рўпарасида Қирол ва Қиролича туришарди.

— Муҳтожлик соатида сен ёрдам берган мана бу киши — отанг бўлади,— деди Қиролича.

— Оёқларини кўз ёшинг билан ювган бу аёл — сенинг онанг бўлади,— деди Қирол ва икковлари ҳам боланинг қучоғига отилиб, уни ўпа бошладилар. Кейин саройга олиб бориб, эгнига шоҳона кийимлар, бошига тож кийдирдилар, қўлига эса салтанат ҳассасини тутдилар ва у дарё бўйида жойлашган шаҳарнинг ҳукмдори бўлиб қолди. У барчага раҳм-шафқат ва адолатли бўлгани ҳолда салтанатни тебрата бошлади. У ёвуз Сеҳргарни шаҳардан қувиб чиқарди. Утинчи ва унинг хотинига қимматбаҳо совғалар жўнатди; унинг ўғилларига эса катта мансаб ва мартаба бағишлади. У қушларга ва ўрмондаги жониворларга тошбағирлик қилишга йўл қўймас, ҳаммани хайрли иш қилишга, меҳр-муҳаббатли ва шафқатли бўлишга даъват этарди. Яна у очларни, етим-есирларни боқарди, яланғочларни кийинтирарди, мамлакатида эса доимо тинчлик ва эзгулик ҳукм сурарди.

Аммо у кўп азоб-уқубатларни, ҳаддан ташқари оғир синовларни бошидан кечирганди: бинобарин, ҳукмронлиги узоққа бормади ва Юлдуз-бола уч йилдан сўнг вафот этди. Унинг вориси эса золим эди.